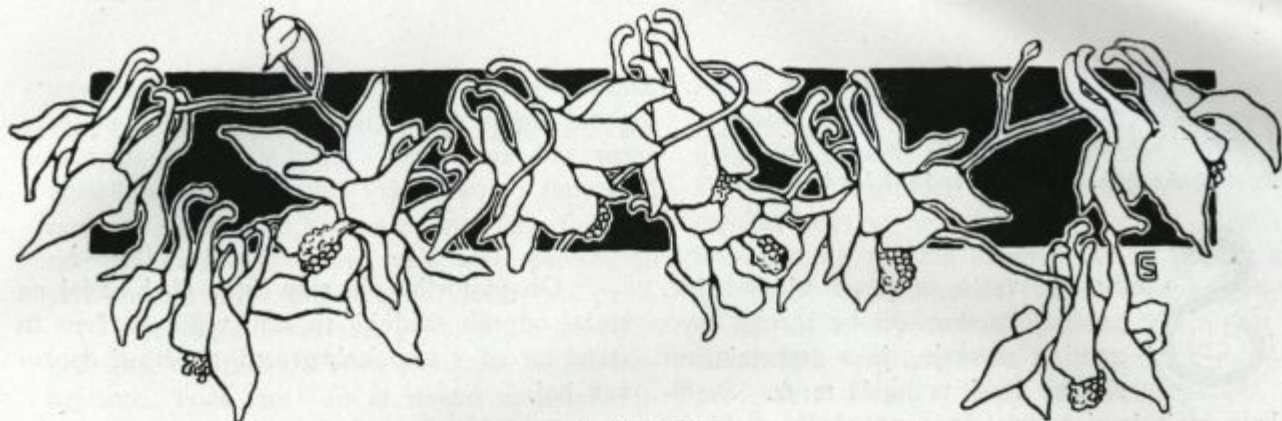

HINKO SMREKAR : DESETNICA.

A. AŠKERC:

NADEŽDA PAVLOVNA.

Le zvežite me!... Dobro sem zadela!...
Ubit je, mrtev je sedaj tiran!
Kako sem vspeha svojega vesela!
Življenja mojega najlepši dan!

Iz glave mu curljá rudeča kri...
Revolver se mi v roki še kadí...
In vi se zgražate? Pokaj? Morilka
sem, čina sem junaškega storilka!
Ponašam ž njim se, rečem vam naglas:
Jaz ustrelila starca sem vam, jaz!
Jaz, mlado dekle, šibka, bledolična,
bogata, plemenita gospodična!
Zakaj sem ga ubila? Kri za kri!
Kaj ni dovolj pomoril bil ljudij
brezsrčni general, krvnik, barbar!?
Kaj bilo mu življenje bratov mar!?
Kaj nisem sama videla divjaštva
njegovega? Kaj gonil ni vojaštva
na mirne državljane v ljuti boj?
Kaj ni dal postrelit za rojem roj?

Na trgu so ljudje se bili zbrali,
o bedi svoji se posvetovali,
ki nas pritiska toliko že let.
O jarmu so sramotnem govorili,
ki žuli nas... Soglasno so sklenili,
osvoboditi se ga predkopred...
In kaj je storil stari general?
Rojake svoje je psoval: „Druhal!“
„Naprej! kazaki, postrelite jih
in vse do zadnjega pobijte jih
zarotnike in puntarje nevarne,
podložnike uporne in kovarne!“
Tako ukazal mrtvi je trinog!
In padlo je nebroj mož, žen, otrok!
Da, da, otrok nedolžnih, čujte, tudi!..
Jaz videla sem grozodejstvo to —
in srce se mi je užgalo v grudi...
Udarila ob mizo sem s pestjó,

prisegla sem takrat, da jih maščujem
svobode mučenike; da žrtvujem
se zanje, jaz se zarotila sem...
Prisego svojo izpolnila sem!

Kaj ni zaslužil smrti krvoločnik?
Osvete žrtev padel je mogočnik...
Vsaj jeden je tiran na svetu manj!

Ko cev pomerila sem bila nanj,
kar nič ni trepetala mi desnica...
Navduševala me je le pravica,
in bog revolverju je kazal smer...
Seve, ne vaš bog, krivi bog tiranov,
ne! Naš bog, pravi bog robóv, tlačanov!
In padla v prah vam je človeška zver...

Morilka sem... Le zvežite roké
mi nežne! Ne boji se spon srcé...
Kaj gledate? Kajneda, mlada sem
in lepa, in živela rada sem!
Življenja se razcvital mi je maj,
ljubezni se smehljala mi je sreča,
v razkošje svoje sladko me vabeča,
ah, svet odpiral mi je vrata v raj!...

In tistega usodnega sem dne
pred sabo ljudstva videla gorjé...
Na ulici so zagrmeli streli —
oblaki dima žrtve so objeli...
In videla sem svežo rusko kri...
Zakrila sem z rokami si oči...

In danes mrtev stari je tiran...
Življenja mojega najlepši dan!

Obsóдите me, saj umrjem rada...
Svoboda! Moja vera, moja nada,
ljubezen moja! Kaj skrbi me smrt!
Da bo le sužnji jarem skoro strti!

PSOGLAVCI.

Zgodovinska slika. Napisal Alojzij Jirásek.

Solnce je vzšlo, a jasna njegova luč, prodirajoča skozi široke špranje med trami v skednje, je s trepetajočimi zlatimi žarki prebijala mrak. Svetli-kala se je konjem po telesu, po gladki dlaki, po priprostem kmetiškem sedlu, begala po belih jopičih Hodov in tupatam zatrepetala na obličju. Večina je bila bleda od razburjenosti, pa tudi od strahu ki je napadal nehote pred bojem vsakogar. Oči vsakogar so žarele mrzlično, srce je bušilo, vsakdo že udan v usodo, je stiskal puško ali pa okovano, ostro čekano. Dalje od vrat je stal Pribek sklonjen in opazoval skozi špranje vojsko. Ko je vstal, je dal jezdecem znak, naj sedejo v sedla. Nato je podal mlademu Šerlovskemu roko, mu nekaj pošepetal in stopajoč zadaj med tropom, iznova ponavljal, kaj je vsem storiti, kam se mora vsakdo nameriti. Nato je odšel v sosednji skedenj, da prevzame tam vodstvo. Iz tega skednja je imel izvesti trumo mladi Šerlovsky. Sedeč na konju je stiskal ves razburjen nabito pištolo in napeto poslušal na dogovorjeni znak, ki ga da poleg Maničin oče. Za hip je nastala globoka tišina. Le kak konj je zahrkal ali udaril s podkviijo ob gumno, da je zadonelo. Iz daljave se je čulo trobentanje in bobnanje, tedaj je nekdo iz množice pred skednjem na tej strani proti vasi vzkliknil, da se pomika vojska že z druge strani.

Ta vzklik se še ni razlegnil in poleg v skednju se je oglasil oster pisk. Vrata obeh skednje-
v so se bliskoma razletela, kakor da jih je odpihnil silen piš, slap slepilnega svetla se je vsul v skednja, v tem svetlu je zamigljalo nekaj jezdec-
ev, na čelu jim mladi Šerlovsky, za njimi pa kakor oblak ostali Hodje. A s tem belim oblakom še drug oblak, na čelu mu Matej Pribek, nesoč v levici beli, vihrajoči prapor in v desnici visoko nad glavo težko hrastovo čekano svojega rodu.

Hodske puške, dolge in kratke, so zagramele, njim pa so odgovorile vojaške, in z obeh strani so se takoj naskočili. Strašen spopad. Obup je dal silno moč hodskim ramam. S čekano in obrnjeno puško so se bili kakor levi. Na čelu mladi Šerlovsky, ki se je vrgel v valovje najbesnejšega boja, razdajajoč pešcem udarce na desno in levo.

(Konec.)

Ob plotovih, ob zidu in v obeh, zdaj na stečaj odprtih skednjih so stali vaščanje, žene in starci ter so v tesnobni, grozni napetosti opazovali boj.

Stari Pribek, opiraje se ob svojo vnukinjo, je stal na kraju skednja ter se ni briga, ko so ga svarili pred krogami. Manica, bleda, tresoča se, je pazila na vsako kretnjo bojujočih se ter bila, kakor vsi, v mrzlični napetosti. Videla je, kako sta se zgrabili stranki in kako Hodje potiskajo sovražnika, ki so ga očitno presenetili. V tej divji bitki, v kateri so se v smodniku in dimu mešali beli jopiči in temne vojaške suknje ter so se blesketale sablje in drugo orožje, ni bilo razločiti ničesar. Strašen krik in vik se je razlegal odtod, a v hrup človeških glasov se je mešalo prasketanje strel in trobentanje.

Manica je zaman zasledovala očeta in ženina.

„Manica, ali vidiš naš prapor?“ je vprašal ded.

„Vidim — tam oni beli — ali zdaj — nič več — a zopet! In zopet je izginil — Jezus, Marija! — nič več ga ne vidim! — Ali ga vidite vi, ljudje?“ je izpraševala s tresočim se glasom, upiraje tesnobni svoj pogled na sosedinje. Gledale so, gledale, napenjale oči — a niso zapazile bele zastave, ki so jo še pravkar mogle razločiti.

V tem je zaječala tromba od druge strani, in od ondot, kjer je pred trenutkom vojaški oddelek odstranil zaseke ter se je pomikal v vas, je prijezdila četa kirasirjev. Palaši so se zasvetili v solncu nad glavami in zemlja je zagrmela. Stari Pribek se je zgrudil ter sklopivši roke, začel moliti. Vaščanje so zakričali ter se za starim Pribkom vsi vrgli na kolena.

Pa to že ni več trajalo dolgo. Vrtinec se je razkropil, se razdelil in videlo se je, kako so se kirasirji zakadili za onimi, ki so se prebili in so ušli.

„Kateri so to? Ali uidejo kirasirjem?“ — na to je mislil sedaj vsakdo, spominjaje se onih, ki jih je imel tam od svojih.

Preden pa se je razgorelo solnce, so to že zvedeli. Saj takrat je bilo boja že konec. Vojska je vdrla v vas, jo zasedla in jo oplenila. Zunaj na bojišču pa so hodile semtertja žene in ma-

tere ter so iskale svoje može in sinove. Srečna, katera ni našla tu nikogar, saj je mogla biti gotova, da je ušel v gozd. Toda vsak hip se je oglasil tupatam bolesten vzcrik, ko so žene med ranjenci ali mrtvimi spoznale koga izmed iskancev. Bojevniki so ležali vsak zase, prosto, ali pod konjem ali v celi skupini, kakor so padli.

Tudi stara Šerlovska je iskala, a ni našla niti sina, niti moža. Jedva je mogla verjeti tolikaj sreči. Toda tam! To je vendar nevesta! Hitela je k nji. Na razhojenem travniku, kjer je ležalo mnogo ranjenih in mrtvih vojakov ter nekaj ranjenih Hodov, je klečala Manica, glasno jokajoča in roke lomeča nad truplom svojega očeta. Matej Pribek je ležal v krvavem belem suknjiču, krčevito stiskajoč k sebi drog hodskega prapora. Bela zastavina plahta je bila raztrgana, pohojena, zalita s krvjo. Ogromno Hodovo telo je ležalo ravno iztegnjeno, njegovo lice pa je bilo mračno. Tako je končal poslednji hodski zastavonoša. Kako junaško se je boril in kako je branil svoj prapor, so dokazovali mnogobrojni vojaki, ki so ležali okoli ranjeni in mrtvi.

Stari Pribek je kleče sklanjal k sinu svojo belolaso glavo. Solze so tekale starcu iz oči. Ni javkal, nego le bolešno je ječal in vzdihoval. Vojaki, ki so odnašali ranjene tovariše, so se ustavljali ob tej skupini, poslušajoči jok stasitega, zlatolasega dekleta.

„Joj, joj, joj, moj zlati, dobri oče! Jezus, Marija, kaj naj zdaj počnem brez vas! Moj skrbni dedek, glejte, tu leži vaš sin! Joj, joj, moj zlati oče!“ — —

Toda Matej Pribek ni slišal hčerinega joka; a bilo mu je bolje. Odšel je v druge kraje, kjer ni bilo grajščinskega tiranstva in kjer mu ni bilo treba gledati, kako uničuje nasilje zlato hodske svobodo.

XXIV.

Zdaj so se na Hodskem naenkrat spomnili minole letošnje pomladi. Kako se je takrat na polju delalo, kako svobodno, brez tlake, brez strahu pred grajskimi! Povsod je še cvela nada, da bo ob žetvi še bolje, saj takrat bo pravda že zaključena, dobljena in potem bodo gotovo brez strahu uživali zahtevano svobodo... Toda kakšen vihar je nastal še pred žetvijo, vihar, ki je uničil nade in uverjenost vseh Hodov v boljše, svobodne čase! Že se je poglobil, ko je dodivjal, a kako je sedaj! Tam v Pocinovicah se je prelilo mnogo krvi, a zaman. Še dobro je onim, ki so ostali tam na bojnem polju, kakor Matej Pribek, in oni, ki so umrli vsled ondi prejetih ran.

A tudi marsikdo iz odvažne Pribkove trume se je prebil ter se rešil. Toda ti so imeli težko življenje po gozdih ali v sosednji bavarski deželi. Kdo izmed beguncev bo tam vzdržal? Ali ga 'ne prisilita beda in srčna tesnoba, ta zla „domača bolezen“, da se vrne in da prosi za milost, kakor so prosili oni tam na Hamrih? Tem je Matej Pribek dobro prorokoval. Dali so jim milost, a kako! Nad sedemdeset so jih razgnali v verigah po ječah v Plzni, v Tynu in v Štřibru. Zlo so postopali tam ž njimi, pretepali so jih kakor tatove in potepuhe.

Medtem je na poljih dozorelo žito, in začela se je žetev. Toda to ni bila žetev, ki so se je na Hodskem tako veselili. Prav pred žetvijo so bili kmetje poklicani v pisarnico v Trganov, toda ne vsi naenkrat, nego vas za vasjo, in tam so morali vsi, gospodarji in kočarji priseči na sveti evangelij, da ostanejo sami in njih potomci podaniki in tlačanje Njegove milosti gospoda Maksimiljana Lammingerja pl. Albenreuthskega ter njegovim dedičem, da obljublajo ohraniti zvesto in poslušno podaništvo, poslušnost in tlačanstvo tej svoji najmilostljivejši gosposki. Ko so bili prisegli, so jim prečitali še listino, na kateri je bilo napisano, da vsi Hodje priznavajo neveljavnost svojih bivših pravic in majestatov, da se ne bodo nikdar več s svojo gosposko pravdali, kakor naroča in ukazuje najvišji cesarski patent, nego da bodo ohranili naloženo jim „večno molčanje“.

Tiho, brez hrupa so hodili Hodje v pisarnico ter so pred njo mirno, molče in plašni čakali, da jih pokličejo. Saj ni bilo med njimi nobenega divjega Brychte, nobenega Šerlovskega, niti Mateja Pribka! Mnogi so bili tudi v mislih skesani, a kdor ni bil, je dobro vedel, da je vse zaman — — Z zamolklim glasom so torej govorili prisego, marsikdo je pri tem zajeceljal in se stresnil, in marsikaka težka, udelana desnica je zatrepetala, ko je podpisovala ono listino, s katero so si sami zavezovali usta, vezali lastne roke in se sami ubijali. Marsikak globok, tresoč se vzdih se je izvil iz prsi hodskega moža, ko so prihajali iz pisarnice. Zdaj so z dušo in s telesom tlačanje sovražne gosposke. Ta misel je bila pobijajoča, a vendar tega niso občutili še tako, kakor takrat, ko so morali to izvrševati, kar so v pisarnici obljubili. Takoj ko se je začela žetev, se je gosposka poslužila svoje pravice ter je gonila Hode na tlako. Že poprej so bili k takim delom siljeni oni in njih očetje, toda kakšen razloček v delu, v številu delavnih dni, v vsem postopanju in v vedenju proti njim! Prvi in naj-

uglednejši kmetje, ki so bili tam v Hamnrih, so morali na najtežje in najhujše delo. Privedli so jih iz vasi in iz zaporov, v katerih so sedeli doslej, ter so jih gonili v okovih na tlako. To je bilo nečuveno. Syka „prokurator“, stari postrekovski Psutka, pocinovski Pajdar in marsikak sosed, čegar glava je osivela v poštenju, so delali na gospodskem, imajoči noge v verigi kakor razbojniki in zločinci. Vsakdo, ki je količkaj sodeloval pri onem upor, kdor je prej le zinil, je bil zdaj kaznovan. Tudi na tistega domažliškega soseda, na Justa niso pozabili in dali so ga zapreti, češ, da je Hode podpihoval in podkuril. Celo njihovega odvetnika, tako se je poročalo semkaj prav iz Prage, so vrgli v ječo, in nič mu ni pomagalo, da je bil plemenitega rodu ter je imel plemenite sorodnike, ki so se potezali zanj.

Toda o odposlancih, o starem Hrubem, Kozini, Eclu, „navihancu“, medakovskem Nemcu, hodovskem Peču in o njihovih dveh tovariših ni bilo ničesar slišati, kakor da so še vedno v ječi.

Najboljši, najodločnejši Hodje zaprti ali v okovih na tlaki — pa kako bi ne bilo po vsem hodskem kraju vse nemo in žalostno? Žetev je šla dalje, a tiho, brez prepevanja, tužno je minila in ostal je le trud. Jesen je zahtevala novega dela in gospodska novo tlako. Hodje so jo vršili mračni, molčeči in niso niti zinili, kadar so oskrbniki in grajščinski posli suroveje kričali nanje ter postopali ž njimi osorneje, kakor kdajkoli. Le postrani so preklinjali, škripali z zobmi, a oni, ki so bili bojazljivega srca, so začeli obsojati one, katerim so včasih navdušeno in goreče pritrdjevali, rajnega Pribka, Syko, Hrubega in Kozino, češ, da so začeli te stvari, a zaman, na škodo vseh.

Le stari Pribek, oče rajnega Mateja, je molčal. Od one dobe, ko se je v Hamrih in v Pocinovicah izvršilo vse toli žalostno, ko mu je poginil edini sin, se je ves izpremenil. Teh osemdeset let in več, kar jih je dočakal, ga je začelo naenkrat pritiskati. Za nič se ni brigal, nič ga ni veselilo. Po cele ure je posedal doma v sobi za lipovem panjem ali na postelji, ali, kadar je lepo grelo solnce, na vrtu, vedno sam in sam, s sklonjeno glavo, zroč v tla. Včasih je Manica že mislila, da je zadremal, a ko je pristopila tiho k njemu, je slišala, da se dedek pogovarja polglasno sam seboj ter da ima v mislih njenega pokojnega očeta. In enkrat, ravno ko je stala za njim, je dvignil svoje oči in, kakor bi na nekoga gledal, je izpregovoril: „Tista repatica — saj

sem dejal!“ — In zavrtivši svojo glavo, jo je naglo sklonil ter tišje dodal: „Ali je to pravičnost?! Ali je sploh pravičnost?“ —

Vnukinja je razumela, na kaj misli. To mu ne gre iz glave in za nič drugega se ne briga. Kolikokrat ga je že vprašala za svet v katerikoli stvari, a on je jedva odgovoril, kakor bi ne slišal ali ne razumel. On, nekdanj tak gospodar! Zdaj se je moralo to mlado dekle brigati za vse in še skrbeti zanj, kakor za otroka. In skrbela je. Dobro se ji je vtisnilo, kaj ji je rekel oče, ko se je pred tisto bitko poslavljajal od nje. Vestno je izvrševala njegove besede, tako da bolje ni mogla skrbeti za deda. Ko so pokopali očeta, je peljala deda takoj domov. To je bil takrat povratek, in kako je našla vse na domu! Saj je bilo izplenjeno pri njih tako, kakor povsod v Ujezdu. Ali bila je hčerka Mateja Pribka. Druga bi si ne znala svetovati. Manica pa se je mučila od zore do mraka, medtem ko je bila družina večinoma na tlaki. Pa kaj to težko delo, kaj ves trud! Toda očeta ni mogla pozabiti in pa te skrbi! Stari Šerlovsky se je prebil s sinom, toda na jesen se je vendarle vrnil domov in je tudi hodil v verigah na tlako. Sin pa je ostal na Bavarskem, ker so mu sporočili, da gospodska zlasti njega zasleduje in mu gotovo pripravlja težko kazen. Kako bi nadalje? Kdaj se vrne in bo li sploh možno, da pride? To je Pribkovo dekle najbolj žalostilo.

Dude Gregca Iskre in gosli njegovega slepega očeta so visele na klinu nepremično in niso zdaj nikdar zazvenele. Tudi učenci niso prihajali več. Kdo pa bi v tem času mislil na godbo! Dudak je imel zdaj pri Kozinovih ulogo oskrbnika. Saj ga je bilo tam tudi potreba, in sreča, da je Iskra toli mislil na prijateljevo in botrino rodbino. Stara Kozinka in Hanči sta sicer delali dosti, celo preveč, a vendar njuna sila tupatam ni zadoščala. Od trenutka, ko jim je pri begu pomagal, ju ni Iskra zapustil več. Iz šume Zelebove ju je privedel nazaj na posestvo ter je bil večino dneva pri njima. Samo parkrat je bil vznemirjen, zlasti kadar je moral na grajščino, kjer ga je mušketir zopet z leskovko silno pretepel, in pa kadar je moral tudi na tlako. Kadarkoli je prišel v hišo, je postalo mladi gospodinji lažje. Saj je imela dudaka Iskro rada, ker je bil možu najboljši tovariš, ker se je mogla ž njim o Janu od srca pogovoriti in se mu potožiti. Z Janovo materjo ni dosti občevala. Preužitkarica se ji je skoraj izogibala, dobro čuteča, da ji sinaha očita v duhu, da je ona kriva vsega. Ako bi ne bila ona Jana naganjala, ako bi ne bila rešila tistih

JOS. V. MYSLBEK: SV. VACLAV (IZVRŠEVANJE SPOMENIKA).

nesrečnih listin, bi se Jan gotovo ne bil lotil upora proti gospodski ali vsaj tako ne.

Iskri se je včasih posrečilo žalostno Hanči potolažiti, njeno mračno lice razjasniti; toda kmalu je padla zopet v svojo težko zamišljenost. Delala je, skrbela, bila povsod prva, a včasih se je naenkrat in z največjega dela izgubila in se nekaj časa ni prikazala. Posli pa je niso iskali več, saj so dobro vedeli, da se gospodinja ni mogla več premagati ter da je bežala v svojo kamrico ali drvarnico razjokat se...

* * *

Pri prizivnem sodišču so že enkrat pozvali hodske deputacije, naj bi priznala neveljavnost starih svoboščin ter naj bi obljubila gospodu Lammingerju podaništvo in tlačanstvo. Takrat so vsi do zadnjega odklonili moško in složno in odklonili so takisto, ko so jih odvedli v novomeško ječo. A tu jih niso pustili dolgo. Starega Hrubega in Kozino so od drugih ločili, ker sta njih voditelja in glavna netitelja odpora, kakor so domnevali na sodišču, ter so zaprli vsakega posebej.

Nato so se rojaki videli še enkrat in sicer zopet pred sodiščem, kjer so jim proglasili sodbo. Stari Hruby in Kozina sta bila spoznana za glavna krivca ter obsojena na leto dni v ječo. Ostalim je bilo naznanjeno, da bodo izpuščeni brez vse kazni na svobodo, ako podpišejo reverz, da priznavajo svoje podaništvo. In tu jim je eden izmed gospodov svetnikov obenem omenil nesrečni konec ustanka tam doma, kakor tudi to, da so se podale že vse vasice ter da so svoje tlačanstvo potrdili vsi s podpisom.

To je odločilo pri omahujočih Hodih, ktere je težila ječa in jih je mučilo hrepenenje po domu in rodbinah. Čemu upirati se še dalje?

Njemec iz Medakova je podpisal prvi, za njim Peč, pa drug za drugim, dokler ni Ecl, „navihaneč“, ki je imel na pustni torek toli lep govor o mrtvem grajščinskem korabaču, zadnji pripisal svojega imena k ostalim. Tako je bilo konec vsemu! Bili so izpuščeni, slobodni kakor ptič, a vendar ni bil med njimi nihče vesel. Svobodnega koraka, a kakor od groba so šli od listine, ležeče na mizi.

Eden izmed gospodov apelačnih svetnikov je pozval nato Hrubega in Kozino še enkrat, da bi tudi podpisala. Toda belolasi dražinovski rihtar je zmajal z glavo in njegov sinovec je odgovoril resno, zroč gospodom v lice: „Lomikar nas more prisiliti, da tlačanimo, ali kako naj rečem, da so naše pravice brez veljave? Čemu smo pa delali

vse to? Čemu smo se pravdali, hodili na Dunaj prav do dvora, — čemu smo sedeli v ječi, čemu je tudi že tekla kri? In zdaj naj rečem: To vse je nič in nič, — to vse je bilo neumno? Saj sem vendar vse dobro premislil in uvažil, predno sem začel. Naše pravice imajo veljavo. Prepuščamo pa vse to božji sodbi.“ —

Vsi rojaki, ki so bili podpisali, so po teh besedah povsili oči in ko so odhajali za uradnim slugo ven mimo Hrubega in Kozine, so jedva dvignili svoje poglede. Odšli so, — dražinovski rihtar in njegov sinovec pa sta bila odvedena zopet v ječo, katero sta zapuščala le za ono dobo, ko so ju odvedli v železju na kazensko delo.

Svet se je zaprl za Kozino. Bil je zopet sam s svojo izjalovljeno nado, s svojo skrbjo in bojaznijo za milo rodbino. Tudi je težko prenašal, da so ga ločili od starega strica. Vsi so bili tako slabi, le on, ta stari, bolehn kmet je vztrajal! Če bi mogel biti vsaj pri njem, da bi zanj skrbel! Prosil je za to, a brez uspeha. Tako je minil dan za dnem, eden daljši od drugega in vsak žalosten in otožen. Ko so na svobodo izpuščeni rojaki odhajali, se je nekaj zganilo v prsih mladega kmeta. Tudi zdaj je večkrat mislil nanje, da so pri svojcih, pri ženah in otrokih! Pri teh je bil v mislih največ. Mislil je na ženo in jo videl, kako se muči in trapi; videl je tudi staro svojo mater, kakor jo je poznal, mrko, nejavkajočo, a zato dvakratno žalost trpečo. Hanči joka za njim, a stara majka se žalosti tudi zaradi tega nesrečnega boja, da so zdaj njih nade izjalovljene. Ah, nič več ne pričaka zlate svobode, za katero je skrivala stare majestate kakor zaklad in zaradi katerih je dopustila, da so ji sina mučili in trpinčili. In Pavlek in Hanica! Srce se mu je krčilo, kadar je pomislil, kako sta zapuščena in uboga, kadar se je naslajal v duhu s slikami iz minolih časov, kadar se je spominjal veselja svojih dveh otrok, njiju smeha, udanosti, kadar je v duhu zopet slišal njune glasove, njune drobne korake, kako mu tečejo nasproti... Mislil je na Hanči, kako je pač zdaj tekla prav do Klenča, ko je slišala, da se je vrnil Ecl, kako je izpraševala po njem, po svojem možu, in kako se je pač žalostna vračala domov, ko je zvedela, da se tako kmalu še ne vrne! Kaj li delajo doma brez njega, kakšne skrbi in muke ima pač Hanči! A on! Nikogar ne vidi, kakor živ pokopan. Če bi dobival vsaj kakšne vesti, kako je doma, kako na Hodskem! — Kako je tam! Kozina je gubančil čelo in stiskal nehote pesti, kadar je

premišljal vso krivico, ki se je delala Hodom in njemu. Do neba je kričala ta krivica. A nikjer nikake zaščite! Nikjer pravičnosti! In kako bode, kadar se vrne on domov ter pojde na tlako in bo moral molčati ob psovanju in smešenju grajšinskih poslov! O, ko bi vstali rajni oče in vsi tisti starci, kako bi tožili šele ti! —

V duhu se je nadejal, da pride kdo za njim sem do Prage, — najpreje pa je pričakoval Hanči. Toda minil je dan za dnem, izginili so tedni, zima je bila pred vrati, a nikogar ni bilo. Kozina je bil razočaran in žalosten. Ali pa morda ne puste nikogar k njemu? Ni se motil. Ako bi bil vsaj vedel, da je poslala Hanči semkaj najzvestejšega njegovega tovariša, Gregca Iskra, ker zaradi dela in skrbi sama ni mogla iti! In koliko se je Iskra trudil, da bi smel rojaka posetiti, kako je tekal od Poncija do Pilata, kako je prosil, moledoval, koliko dni se je potikal okoli ječe in prosil vedno in vedno iznova, dokler ga niso siloma zapodili! Toda Kozina niti tega ni zvedel.

Nastala je mokrotna zima. Mladi jetnik ni nehal izpraševati po starem stricu in prositi, naj bi ga pustili k njemu. Da je stari rihtar bolan, da mu je preje slabše ko bolje, to so Kozini povedali; sicer pa so zavrnili njegovo prošnjo. Mladi kmet je opazil dobro, da postopajo ž njim kakor s kakšnim zločincem, grdo in strogo, da drugim, resničnim zlodejcem, ni bilo nič huje. Njegova raztrpčena duša je iskala vzroka temu postopanju v izviru vse njegove in vseh Hodov nesreče, v Lammingerju. In ta misel ga je pekla čim dalje huje. A kadar je pomislil, če bi trgánovski grajšček tako nenadno vstopil sem k njemu in mu ponudil svobodo, če prekliče in prizna, da se je motil, da njih stare pravice ne veljajo, tedaj je Kozina čutil, kako bi pogledal Lammingerju v oči, kako bi njih ostri, grozeči pogled vzdržal prav tako, kakor takrat, ko je prišel na Ujezdo po stare majestate, ter bi temu konjederu rekel v obraz odločno: Ne!

XXV.

Nekega jasnega, toplega popoldneva meseca marca je pripeljal stražnik Krištofa Hrubega iz temnice na dvorišče ječe. Stari Kozinov stric je bil jako slab ter ni šel na dovoljeni izprehod, nego je takoj sedel na priprosto klopico, stoječo na prisoju. Draženovski rihtar je silno propal. Od one dobe, ko je ob zaslišavanju pri prizivnem sodu začel bolehati, se mu ni nič izboljšalo. Ječa mu seveda ni koristila, in novice,

ki so došle s Hodskega, in skrb, kaj se godi doma, o katerem ni odtlej zvedel nič več, so mu še dodale. Zdaj je stegnil noge daleč na solnce, položil je na kolena roke ter gledal k jasnemu, ozarjenemu nebesu, kamor gledati mu ni bilo usojeno toli dolgo. Kmalu pa je zaprl utrujene, oslabele oči in tudi belolasa glava mu je klonila. Sedel je nepremično, ves zamišljen in le včasih se je zganil, kadar ga je posilil kašelj. Tu je dvignil skrbipolno glavo. Opazil je pred sabo na zemlji senco, ki se je ustavila pri njem.

„No, kako je, stari?“ je vprašal Hrubega resen gospod v rjavkasti temni suknji, v črnih nogavicah in črnih šolnih, držeč v desnici ravno palico s srebrnim kovanjem.

„Prav dovolj slabo, milostivi gospod“, je odgovoril stari Hod, obračaje svojo glavo k zdravniku, ki je stal nad njim. „Jedva že premikam noge. Brez moči sem. Prej sem vsaj lahko spal, a zdaj — In to trganje po udih; od tega se tudi sušim —“

„Bodi tiho, stari, dam ti prašek.“

„Oj, milostivi gospod, zame ni nobene apoteke več! To pomlad me pobere — in bolje bo. —“

„No, stari, kaj bi si želel smrti! Sveta se človek ne naveliča!“

„Seveda ne, milostivi gospod, ako je človeku dobro — toda nas enemu —“

„Ne boj se, saj preboliš!“

„Ne verjamem, pa če bi tudi, milostivi gospod. — Naj bi že bilo z mano, kakor hočejo, samo da bi nam dali naše pravice — in t o j e, milostivi gospod —“ Starec je medlo zamahnil z roko. Začel ga je dušiti kašelj. Zdravnik je gledal nanj ne brez sočutja. Ko pa je Hruby prenehal kašljati, je uprl v zdravnika svoj pogled ter je dejal: „Ker blagovolite biti toli prijazni, milostivi gospod, prosim vas, kako je našemu mlademu, Kozini?“

„Temu? Stoji na svojem. Videti je, da imata sorodno kri. Norčka, kaj mislita? Čemu se ne udasta?“

Hruby je zmajal svojo belolaso glavo.

„Ne, ne, gospod doktor, — škoda govoriti. — Toda ali mu je dobro, ali ni bolan?“

„Kozina? Ni, ne“, je odgovoril zdravnik ostreje, ogorčen zaradi neomajnosti Hoda ter je hotel oditi,

„Še nekaj, prosim, milostivi gospod“, ga je zadržal Hruby. „Na kateri strani je naše mesto, Domažlice?“

Zdravnik je začuden pogledal starca.

„Čemu hočeš to vedeti?“

„No, tako, da bi videl nebo, ki je na naši strani, nad našim krajem. —“

Zdravnik se je ozrl po solnco, pa zamahnil z roko in dejal: Tukaj na tej strani so Domažlice in tisti vaš nesrečni kraj, trdoglavci. —“

Toda glas mu ni zvenel več toli osorno in odhajajoč se je ozrl še enkrat po starem Hodu. Ta je uprl svoje oči v tisto stran nebesa, kjer so se dvigale šumavske gore, pod katerimi je ležal njegov nesrečni dom, ki je zanj trpel in na katerega je mislil neprestano.

Jedva je dospel zdravnik pred novomestsko posvetovalnico, je srečal apelačnega svetnika Paroubka, ki ga je ustavil, vprašaje ga, kod je hodil. Zdravnik je povedal in tudi to, da se je bil ustavil pri tistem starem Hodu. Svetnik Paroubek je malo pomežiknil s svojim škiljastim očesom ter dejal: „Ali veste, kaj je rekel o njem in o njegovem nečaku naš svetnik Knecht? „Echter böhmischer Dickschädel“ — a pri tem je gledal name“, in Paroubek se je namrdnil, da so se mu ob levem škiljavem očesu nabrale vse gube. „Pa sta tudi!“ je nadaljeval; „dala bi se menda rajši s konji raztrgati, kakor da bi preklicala to, kar trdita o svojih pravicah. Tisti Kozina je rekel zadnjič, čemu ga silimo, če so pravice brez veljave! On da govori po svoji vesti, a drugače da ne more.“

„A še dosti milostno so ju obsodili“, je menil zdravnik.

„Haha, vi ste pričakovali vislice in kolo! Toda ne pozabite, da so bili ti ubožci zapeljani! Tisti njihov plemeniti advokat je plemenit šarlatan, obešenjak. Koliko denarja je izmamil iz njih, za konje, za kočijo in drugo! A da ne morejo pozabiti, kaj je bilo nekdaj, kakšna privilegija so imeli, temu se čudimo. Sicer pa so zdaj mirni. Podaništvo so obljubili vsi razen teh dveh. —“

„No, v enem letu se omeči tudi Kozina. Ta starec pa vzdrži jedva tako dolgo.“

„Hm, nevem. Pa četudi vzdrži —“

„Kako to?“

„Tako. S svojo razsodbo nismo Lammingerja nič posebno razveselili. Kakor čujem, vloži priziv. Hoče, da pride vsa stvar od apelacije pred krvavo sodišče.“

„In ali doseže to?“

„Hm, to je Lamminger! Tem Hodom je šlo na Dunaju spočetka dosti lepo, in tisti odvetnik Štraus jim je zapeljal pravdo na pravo pot. Toda Lamminger je vendar vse preobrnil. Ima mnogo prijateljev in ve, da kmetiške pravde in panti tam zgoraj niso priljubljeni.“

„A kaj če pride to pred krvavo sodišče?“ mu je segel zdravnik v besedo.

„Potem vzamejo to za ustajo in —“

„— in najdejo paragraf za paragrafom, dokler ne nastanejo iz tega vislice“, je dopolnil zdravnik.

„Dâ, dâ, ravno tako, kakor če iščete vodico za vodico, dokler ne spravite bolnika v večnost. Ali je sploh učenost, ta doktorija? — —“

* * *

Pribkova Manica je še vedno sama gospodarila; po imenu je bil sicer tu gospodar stari Pribek, njen ded, a ta se je za gospodarstvo jedva zmenil. Za žensko, in še tako mlado, je bilo skrbi več ko preveč. A k vsemu se stasito dekle ni moglo utolažiti, ker je bil njen ženin še vedno v prognanstvu, na Bavarskem. Že se mu je tožilo po domu in vsak čas je poslal k staremu sla, ali se more vrniti. Toda stari njegov oče mu je sporočil vselej, naj le še ostane, ker ni varno in da ga gosposka še išče povsod. Tako je živel mladi Hod nesvobodne, težke dneve v službi na osamljenem nemškem gospodarstvu v gozdih, nedaleč granice. V tej dobi, ko je skoraj minilo leto dni, je razveselil dvakrat sebe in svojo nevesto. Tajno, preko gozdov je prišel na Češko ter se upal ponoči prav do Ujezda in je ponoči zopet tajno izginil odtod. Zadnjič, bilo je pred Veliko nočjo, se ji je zaklinjal, da tam na Bavarskem ne vzdrži več in da rajši presedi leto dni v ječi in če treba, hodi v verigah na tlako, kakor da bi ostajal še dalje tam v tujini med tujimi ljudmi.

Manica ga je tešila, mirila in prosila, naj bo pameten, dokler jej ni končno obljubil, da počaka še nekaj časa. Vendar ni bila pomirjena, boječa se, da dragi njen mladenič vendar ne bo mogel ubraniti se hrepenenju po domu. Kakor bi ga rada imela doma, kakor bi ga rada imela že za svojega moža, je vendar zavrnila nasvêt stare sosêde, ki je menila, naj bi šla Manica prosit za ženina, kadar se vrne gospoda v Trganov.

„Oče bi me grajali, — ne, tega ne storim nikdar.“

Zato pa je Hanči dan na dan izpraševala, ali je že prišla gospoda. Mlada kmetica je šla takoj na pot v Prago, kakor hitro je nastala pomlad, da bi posetila svojega Jana in starega strica v ječi. Hitela je tja in se je veselila, a zopet bala se trenutka, ko zagleda svojega moža. Seveda se je spomnila tudi tega, da v jeseni Iskre niso pustili k Janu. Toda dudak je tujec, ona pa je žena in mati jetnikovih otrok, in menda ne bo

nihče toli trdosrčen in brezčuten, da bi jo odgnali od vrat! In vendar se je zgodilo tako. Dosegla je prav toliko, kolikor Gregec Iskra. Zaman je prosila, zaman jokala in vse, kar je imela pri sebi denarja, ponujala stražnikom. Niso je pustili; dosegla je le toliko, da so Janu vsaj povedali, da je bila tu.

Dasiravno je bil Kozina že dovolj vaje strogega postopanja s sabo, vendar ni hotel verjeti, da bi mu ne privoščili niti trenutka razgovora z ženo. Tako blizu mu je bila!

Njegovo srce se je skrčilo od bolesti, a takoj je vzkipelo od jeze: spremljal je v mislih ubogo Hanči, kako je odhajala iz ječe in s kakšnimi čustvi se je vračala domov. Ni videl, kako je bila pobita, kako je jokala vso pot in zopet zaplakala, ko ji je prišla naproti babica z otrokoma, da bi pozdravila mater in slišala, kaj jima sporoče oče.

Zato je torej Hanči, ko je prišel maj, ko je po dolih in pobočjih vse zelenelo in krasno cvetelo, povpraševala, ali je že prišla gospoda. Druga leta je bila ob tem času gospoda že na trganovskem gradu, letos pa so se nekam zakasnili. Morda Lomikar še vedno ne verjame, da je ljudstvo ukročeno, morda se boji novega punta, ko bi prišel — tako so ugibali možje. No, nihče ni obžaloval, da ne pride. Samo Hančibi bila rada čula, da je dospela gospoda. Napravila si je namreč v duhu načrt, o katerem ni govorila z nikomur, da pojde na grad k baronici, ki naj bi se potegnila za Jana, da ga izpuste. Saj je imela do nje zupanje, ker je slišala, da ni tako trdega srca, kakor njen soprog; in upala je in verovala v njeno čustvo. Baronica je bila vendar tudi žena in mati. — A če bi ne dosegla, da bi bil Jan izpuščen iz ječe preje, kakor mu je sojeno, je upala z gotovostjo vsaj to, da ji doseže pristop k njemu v ječo. Bila je takoj pripravljena, iti iznova v Prago in je sklenila, da vzame v veselje možjevo sabo tudi Pavleka.

Toda minila je pomlad in minil je čas žetve, a gospode ni bilo na trganovski grad. Hanči že ni več računila nanjo, ker bo kmalu minilo leto, odkar je bil Jan obsojen in se že skoraj vrne. Pobitost je minevala, lice mlade gospodinje se je razjasnilo in z Iskro in z Dorlo ni govorila nič drugega, kakor o prihodu Janovem. In ko sta odšla, je pripovedovala zopet Pavleku in Hanici o očetu, da pride ata že kmalu iz Prage, pripovedovala jima je o njem, kadar je bila ob nedeljah z njima sama in v vsakem svobodnem trenutku, zlasti kadar ju je devala spat in kadar ju je pozivljala, naj molita zanj.

In končno je prišel težko pričakovani čas. Vsak dan, vsako uro ga je pričakovala z vso gotovostjo, nestrpno, razburjena in često je hodila možu naproti, sama in z otrokoma. Medtem je nastala zopet jesen, in že je minilo leto, odkar je odšel Jan z doma, in minilo je leto, odkar je bil obsojen. Tedaj se je njena trdna, lepa nada začela majati, in bivši strah in prejšnja tesnoba sta se ji vračala v srce, ki se je bilo v nadi jedva malo osvežilo — —

Bilo je zvečer neprijetnega jesenskega dne, ko se je vračala v rojstno vas iz mesta, kamor je bila odšla po gospodarskem oprasku in s skritim upanjem, da morda sreča Jana.

Zdaj, ko je prihajala sama, ko ji je na dušo legla žalost kakor trudni somrak tega jesenskega predvečera na vso okoliško krajino, je zagledala takoj na koncu vasi trop ljudi, ki so poslušali neko novico.

„Lomikarju to še ni dovolj — ječa mu je premalo!“ se je čul glas iz gneče. „Še enkrat bodo sodili! Ali ste čuli? V Klenču so bili z gradu in so že vzeli sabo Ecla, kakor so vzeli Syko. Odvedejo ju v Plzen —“

Hanči je pobledela, in v tem hipu ji je prenehalo biti srce. O njenem možu niso govorili, a vendar jo je ta novica tako prestrašila, pretresla! —

D drugega dne, ko so došla že točnejša poročila, kako so prišli nenadoma naenkrat nele po Syko in Ecla, nego tudi po Pajdarja v Pocihovicah, po starega Šerlovskega, po Peča v Hodovem in po Nemca v Medakovem ter po vse, ki so bili v odposlanstvu na Dunaju in Pragi, in kako so jih zvezane peljali v Plzen, tedaj je Hanči, svoje roke lomeča, že vedela, zakaj ni prišel njen mož, dasi je minilo že leto v ječi, kakor mu je bilo sojeno, in vsa iz sebe je zakričala, ko je vstopil v sobo od strahu ves pobiti Gregec Iskra:

„Iskra, on se ne vrne nikdar več!“ — —

XXVI.

V polovici svečana meseca 1895. leta nekega popoldne sta vodila ječar in vojak Jana Kozino iz njegove ječe v drugo. Zunaj je bučal vihar in njegovo zavijanje se je čulo prav semkaj na puste hodnike ječe. Ko je vstopil Kozina v novo celico, se je med vrati za hip ustavil, se oziral okoli in potem korakal tako hitro dalje, da mu je veriga na nogah zazvenčala. Obstal je ob trdem ležišču, le s slamo nastlanem, na katerem je počival draženovski Krištof Hruby. Ko je sta-

rec minule pomladi govoril z doktorjem na dvorišču, je slutil, da mu je smrt gotovo blizu. A smrt ni prišla in bil je zdaj že drugo zimo v ječi. Na žoltem, prepadlem obrazu in na medlem očesu je bilo poznati, da se v tej dobi ni okrepil. Shujšal je tako, da ga je njegov nečak na prvi pogled jedva spoznal.

Kje je bil oni draženovski rihtar, sicer star, a svežega obraza, jasnih in iskrih se oči, tisti stasiti starec plemiške vnanjosti? Tu je ležal propal in oslabele. Dolgi lasje, včasih zelo sivi, so se mu v ječi ubelili kakor sneg.

Ko je pristopil Kozina k njemu, ga je starec nekaj časa ogledoval. Nato se je posvetilo v njegovem shujšanem obrazu in medel nasmeh mu je zatrepetal na njegovih ustnicah. Hrubi ni videl svojega nečaka od one dobe, ko so jim pri prizivnem sodišču razglasili razsodbo, ko so takrat njuni rojaki podpisali tisti nesrečni reverz ter so odšli domu na ugnano Hodske.

„Tudi ti si že drugačen, a ne toliko, kolikor jaz,“ je odgovoril nečaka, ne obrnivši svojih oči od njegovega suhega, bledega obraza. Bil je vesel, da ga je posetil, za kar je bil za časa bivanja v ječi prosil nekočlikokrat, a zaman. Še bolj pa se je razveselil, ko je ječar naznanil, da ostane mladi jetnik tu pri njem. Stražnika sta odšla, vrata so zaloputnila, in Hoda sta bila sama. Kozina je sedel k stricu na postelj. Medla zimski svetloba je padala na jetnikov hodske beli suknjič, ki je bil že ogoljen in zanošen. Toda brez okraskov ni bil. Na prsih mladega Hoda so se vsipali še sedaj iz gumbnice rdeči trakovi, nekdanji Hančin dar, spomin na srečno, veselo svatbo.

Nečak je vprašal strica za zdravje, a ko se je ta potožil, je vprašal Kozina, zroč poizvedovalno, sočutno na bolnika: „Leto dni je že proč, a midva sva še tukaj. Ali veste, striček, zakaj?“

Starec se je medtem nekoliko dvignil ter je sedel na postelj in prikimal. Saj je vedel, da je vložil Lamminger proti razsodbi apelačnega sodišča priziv ter se pritožil na krvavo sodišče.

„Tudi to je dosegel. Bil sem že pri sodišču. A pri drugem. Zopet so me zaslišavali in dejali so, da sem storil vse jaz s svojim govorom“ — Kozina je umolknil.

„Tudi pri meni so bili, tu v ječi. Ne morem na noge, je dejal Hrubi.“

„Saj sem si mislil,“ je odgovoril nečak in pristavil, da so bili Syka, Ecl, Šerlovsky in Pajdar ter vsi iz odposlanstev na Dunaj in v Prago iznova prijeti ter da so jih tudi postavili pred krvavo sodišče.

Starec je pokimal in potegnivši z roko preko senec, je dejal: „Vem, vem; — mislil sem, da hočejo samo nas ali naju dva, toda oni hočejo tudi te. Uj, ta trganovski Judež, ta bi rad pil kri, ta bi rad pomoril vse Hodovalke! Mati božja! Ti so dobro razsodili!“

„Ali to tudi že veste?“

„Če vem? Vem. Gospodje od krvavega sodišča so bili pri meni. No, saj so gotovo tudi vam tako čitali.“

Starec je umolknil in uprl svoj kalni pogled na nečaka, ki je sedel molče, nepremično, sklonivši blede lice k prsom. Ni ga dvignil niti tedaj, ko mu je stric povedal vsebino razsodbe, katero so mu naznanili danes, da imajo biti „Navihanec“, on, Krištof Hrubi in Kozina, kakor glavni in prvi puntarji obešeni, Syka in Brychta naj bi stala po dve uri na dan na sramotnem kamnu, nakar se izženeta iz dežele. O ostalih — bila jih je velika vrsta — si starec ni zapomnil vsega, le toliko, da so bili nekateri obsojeni na dve leti, drugi na leto dni, a nekateri na tri mesece ostrega zapora.

Ko je Hrubi umolknil, je dvignil Kozina svojo glavo in je dejal, zbujačo se iz zamišljenosti: „Dà, nam so tudi tako čitali.“

„No, fant, to so nam dali za naše pravice. Vzeli so nam majestate in nam dali vrv. — Toda to bi hotel le Lomikar. Na Dunaju tega tako ne puste. Ne morejo! Kaj smo pa storili?“

Kozina je resno zmajal glavo. „Ne vem, striček.“

„Ali to kriči do nebes! Cesar tega ne podpisuje — ne in ne. — Pa če že mora imeti ta trganovski volk življenje, naj ga vzamejo meni, staremu, bolnemu človeku. Kaj bi tu, — da vsaj ne bom gledal teh zlih časov!“ je pristavil starec z medlejšim glasom, a v tem mu je prerušil kašelj besede.

Kozina je prekoračil ječo in rekel: „Poznam ga, — on ne odneha. O, mi se ne vrnemo nikdar več domov!“

„Jaz ne, fant, a ti. Ne žalosti se! Saj ni možno, ko imaš ženo, otroka —“

Mladi kmet se je ustavil. Starčeve besede so se doteknile onega, kar je mislil preje in tudi zdaj zopet. Močne njegove prsi niso zatajile tesnobnega vzdihla.

„Striček, to je najhujše. Hanči in otroka, moja otroka, — vedno mislim nanje. Če bi njih ne bilo! Naj bi me obesili, nič bi se ne žalostil, nič bi ne prosil —“

„Ali bi ti hotel prositi Lomikarja?“

„Nikdar ne, pa če bi že v resnici stal pod vislicami.“

Oba sta umolknila; ko pa sta začela govoriti zopet, nista nič več omenila krvave razsodbe, neusmiljene, krute. Spominjala sta se doma, lepega hodskega kraja in svojih rodbin. Le še enkrat se je razžalostil stari Hruby nad trdosrčnostjo gospodske in sicer ko je slišal, da niso pustili k nečaku dudaka Iskre in nato niti Hanči.

Žalostno je bilo obojici to svidenje, vendar je oba jako veselilo. Saj sta si ga že davno želela in sta po njem hrepenela. Rešila sta se vsaj deloma mučne samote in odločenosti, polne žalostnih in težkih misli. Kozina je stregel staremu stricu, kolikor mu je bilo v ječi le možno. Starcu je bilo edino veselje pogovor o domu, a tudi njegov nečak je poletal tja v duhu najrajši. O razsodbi se nista menila več, dasi sta večkrat, podnevi, ko sta umolknila, pa tudi med razgovorom in ponoči premišljala, ali jo potrdijo na dvoru. Stari rihtar se ni bal smrti. Kolikokrat jo je omenil in jo čakal z gotovostjo! Čutil je, da mu sile izginjajo. Tretjega dne, odkar je bil Kozina z njim v ječi, je prosil, naj mu pošljejo duhovnika. Ko je prišel in ga je pripravil na pot v večnost, ga je prosil stari, naj bi mu napisal pismo domov. Ko je njegovi želji duhovnik smel ugoditi, se je Kozina sam razveselil; saj se je domislil, da pride tako vest tudi njegovi rodbini in da bo možno nekaj besed sporočiti jim. Že ta misel je storila srečnim očeta, ki je ginil za rodbino. Duhovnik je javil rodbini Hrubega v Dražinov, kako je z gospodarjem in z njegovo poslednjo voljo, ako bi se ne vrnil več domov. Sporočil je vsem njegovo žalost, ker ne bo videl nikogar več, in njegov poslednji blagoslov. Na koncu pa je pristavil, da je zdaj z njim Kozina in da pri njih v Dražinovem in doma na Ujezdu vse, ženo, otroke in mater stokrat pozdravlja, in da naj to na Ujezdu prav gotovo sporoče. Več se ni smelo pripisati.

Predno je stari, vljudni duhovnik odšel iz ječe, je tolažil Hrubega, zlasti, da naj se ne boji smrti, ker morda vendarle ozdravi.

Hruby pa mu ni dal niti dogovoriti. „Saj vendar gospodje tudi dobro vedo, da je z mano že konec — zato so mi pustili semkaj tega mladenciča.“

Ko je odšel duhovnik, je obrnil svoje motne oči k nečaku, in dejal: „Ako bi ljubi Bog dal, sinko, in ako bi jaz vedel, da ti temu uideš! Kakor kamen me to tišči na prsih. — Lažje bi potem umrl —“ Umolknil je, zrl predse v praznino, pa se je zopet obrnil k nečaku, ki mu je sedel

ob nogah. „Toda če bi Bog dopustil, da te zares obsodijo, tedaj Janko, ne prosil!“

„Ne bom, striček, saj sem že dejal!“

„Ničesar nisva dosegla, toda zaman vendarle ne umrjeva.“ V starčevem očesu se je nekako zablistalo. „Ako bi pri nas vsi podpisali in preklicali, a midva ne, naša pravica še ne bo izgubljena. Ko že naju ne bo več, se morejo zopet oglasiti, ko nastopijo, če Bog da, boljši časi.“

Utrujen je umolknil in sklenil roke, kakor bi molil. Popoldne je za trenotek zadremal in nato je zopet nekaj časa molil. Ko je prenehal, se je razgovarjal s Kozino; toda pogovarjanje ga je že utrujalo in večkrat je utihnil. Bil je zopet na Hodskem, spominjal se je vseh in težko je prenašal, da ne bo počival v rodni, domači zemlji. Potem je segel po Janovi roki:

„Janko, pri Bogu te prosim — prosim — prosim: odpusti mi! Ti bi morda ne bil, če bi jaz ne — odpusti mi!“ — Glas se mu je tresel.

Mladi Hod je stisnil starčevo hladno roko.

„Bil bi, tudi bi bil, striček, — ničesar niste krivi, — ničesar!“

Ko se je po ječi polegala prvi somrak, se je oglasil stari dražinovski rihtar iznova: „Vedno molim in prosim gospoda Boga, da bi se usmilil naših doma in najbolj tebe, Janko, — da bi ne dopustil, da te nedolžnega pogube. Toda upam, da je še božja pravičnost.“

Ko je ječar bolniku prinesel skledico juhe, se je ni doteknil. Kozina je prosil, naj jima pusti luč, in ječar je ustregel njegovi prošnji. Vso noč ni Kozina zatisnil očesa, ker je že sam videl, da se stric ne vara. Stari Hod je do poslednjega hipa ohranil jasno misel. Proti jutru, ko je svetilka skoraj dogorevala, je prosil nečaka, naj moli naglas. Kozina je pokleknil ob postelji in govoril molitev za molitviijo, ne da bi odmaknil svojih oči od strica. Naenkrat je prenehal moliti. Stric je naglo dvignil roko, sklonil svojo glavo in po licu se mu je naglo razlila smrtna bledota. —

Bledi dnevni svit je padal v tužno ječo, kjer se je čul krčevit, moški jok. Ko pa je pozneje vstopil ječar, noseč jetnikoma zajutrek, je našel Kozino sedečega ob mrtvecu. Mladi Hod ni jokal več. Bled in nepremično je kakor soha sedel s sklenjenimi rokami, moleč za strica, čegar duša se je dvignila v svobodnejši svet.

Ko so odnašali truplo starega Hrubega, je prosil Kozina, da bi ga smel spremiti h grobu. Niso mu dovolili tega, le to so mu na njegovo vprašanje povedali, da bo družega dne popoldne pogreb. Drugo prošnjo pa so mu izpolnili: niso ga odvedli nazaj v njegovo prejšnjo ječo, nego

so ga na njegovo željo pustili v tej, kjer je umrl stric. Tega in prihodnjega dne je mislil le na rajnika. Razmišljal je, kje je umrl ta najuglednejši hodski rihtar in kam li odneso njegovo truplo. Nikogar ni imel siromak tu iz svoje družine, da bi jokal nad njegovim truplom, dà, niti ne vedo, da je njih stari gospodar odšel na veke. Kako bi jokali tam na dražinovskem gospodarstvu sinovi in posli, a ne samo ta čas, ko je umrl, nego vse tri dni. Vso to dobo bi se razlegalo iz hiše jokanje in 'naštevaje vsega tistega, kar je storil rajnik dobrega, kako je imel rad rodbino, posle, kako je bil moder, darežljiv in vsakomur uslužen. Toda v tisti mrtvašnici, kamor so ga nesli, ga ne puste niti do tretjega dne. Takoj drugo dne ga odneso, a ne pridejo trije stari vaški pevci, ki bi nad odprto rakvijo zapeli žalostno pesem o ločitvi duše, — niti ne pridejo sosede spremit mrtvega. Nihče ne pojde ž njim, ne bo mu zvonilo, nego ga poneso ven in ga spuste v grob. Da bi mu bilo dovoljeno, vsaj gledati to nesrečno mesto poslednjega počitka in si ga zapomniti. Zapomniti? On? Ali se vrne, da bi mogel doma povedati?

Kozina je zadržal.

Vse popoldne, ko je bil, kakor je vedel, starega strica pogreb, je molil. A tudi v najiskrenejši molitvi so se mu vsiljevale dušiče misli in zaradi njih je včasih prestal v svoji molitvi. Misli je nase, na ženo in otroka. — A kaj bo ž njim? — Morda ga čaka nekaj hujšega. Ali potrdijo tam na Dunaju to razsodbo? — Misli so se mu ustavile, čutil je, kakor bi mu otrpnilo srce... in zopet je začel hitreje moliti, da bi odgnal strašno misel. — —

Zopet so nastali dnevi mučne samote in odločenosti od sveta, polni žalostnih in mučnih misli. Čas je tekel počasno in je lezel tesnobno.

Nekega jutra pa se je ječar, ko mu je postal zajutrek, ustavil med durmi, ko je že odhajal, uprl svoje oči v jetnika in, kakor da si je razmislil, je dejal: „Čuj, kmetič, nekaj ti povem. Toda ne izdaj, da imaš to od mene! Ti se bojiš, da bi na Dunaju vse potrdili, — a takole ti postane vendarle lažje —“

Kozina je naglo dvignil glavo in je napeto poslušal.

„Včeraj je to prišlo z Dunaja — zvedel sem to le tako — razumeš, a boš molčal,“ je govoril ječar. „Cesar ni podpisal vsega —“

Jetnik je vztrepetal in čutil, da mu je šinila v lica kri. Njegove oči so visele na ječarjevih ustih.

„Cesar je potrdil, da naj bi se le eden izmed vaju — veš, obesil —“

„A kateri?“ mu je segel Kozina nestrpno v besedo.

„Tega ne vem. To naj odločijo šele ti tam —“ ječar je pokazal s prstom nad sebe, misleč s tem svetovalce krvavega sodišča. „Onistarec je temu ušel. Zdaj sta samo dva, — kogar si izbero izmed vaju — tisti bo — To je prepuščeno njim. Toda ti si na boljem. Ecla so postavili na Dunaju na prvo mesto, ker je imel tako zaničljive govore; rajnika na drugo, a ti si bil na tretjem. Tako temu menda bržčas uideš.“

„In če me ne obsodijo?“

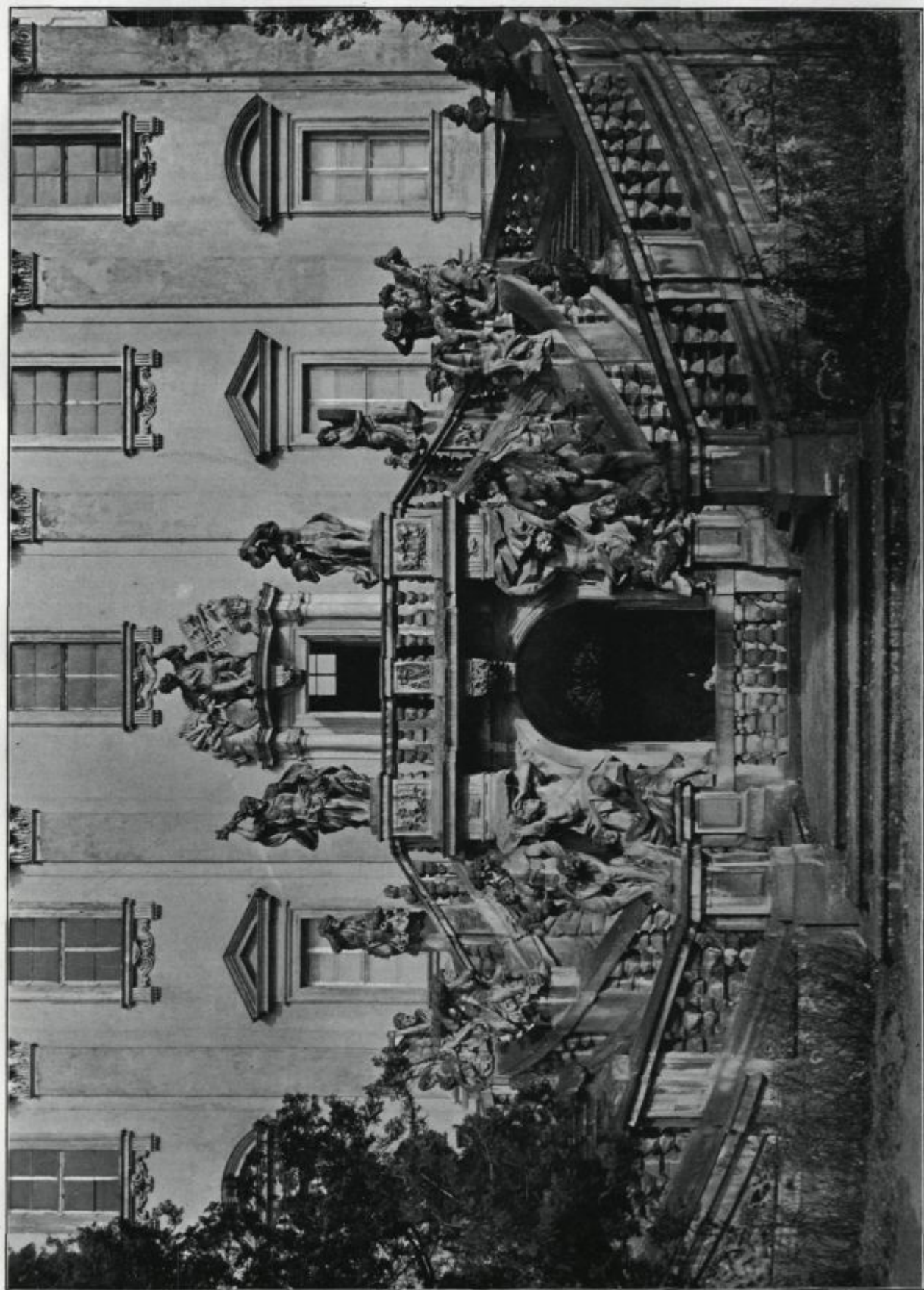
Ječar je razumel. „Domov vendar ne pojdeš. Tega, kogar puste, pošljejo za deset let na Ogrsko, v Komoren. Tako je to prišlo včeraj. Deset let na trdnjavo je tudi nekaj, a vendar minejo. Iz Komorna se človek vrne, — toda odtod —“ Jetnikar je umolknil.

„Bog vam plačaj!“ se je zahvaljeval Kozina z zamoklim glasom.

„Toda molči! Privoščil bi ti to, ker imaš ženo in otroka —“

Ječar je odšel. Poročilo je bilo nov žarek nade, ki je posijal v temo ječe. Eno je bilo v tem žarku jasno: vsi, zdaj le dva, on in Ecl, ne umro te sramotne smrti. Enemu izmed njiju se ohrani življenje. Kateremu? Žarek je zatrepetal: tu slabše, medleje, tu zopet so ga premišljanja oživila, zasvetil se je in za hip potešil jetnika. Bil je mlad, imel je milo ženo, otroka, nerad bi umiral. In ni imel vzroka umirati, saj je bil o svoji nedolžnosti prepričan. On se je potezal le za resnično stvar, in ko so ostali Lomikarju in njegovim nagajali nalašč, jih je on opominjal, zadrževal. On se je zanašal le na svojo pravico in resnico ter na pravičnost. Zdaj pa naj se obesi on ali Ecl. Ta je imel tisti govor v Klenču o graščinskem korobaču in ga je utopil. Potopil je Lomikarja, ki mu tega ne more pozabiti. A on, Kozina, je Ecla zadrževal in ga za Boga prosil, naj ne hodi na grad. In zdaj je ž njim vred kriv in obsojen! Tudi Ecl ni zaslužil take kazni, nihče, nihče izmed Hodov, pač pa on, Lomikar, ki je vse nalašč dražil in zbadal. Koga bi volil on? Koga bi on določil na smrt, Ecla ali njega, Kozino, ki mu je tolikrat smelo gledal v oči in mu smelo odgovarjal vselej za vse? — In tu mu je v duhu vedno odmevalo: „Tebe, tebe!“

Toda saj ne odločuje Lomikar, nego sodišče. Jetnik se je oddehnal, toda takoj mu je težak oblak padel na njegove misli: „Ali koliko zmore on! Ovrget je razsodbo prizivnega so-

BAROKNO PROČELJE GRADU TROJA V PRAGI.

dišča, zdaj prisili tudi sodnike, da razsodijo po njegovem!“

Naj odloči! Toda tega ne dočaka, da bi se mu podal on, — tega ne dočaka, da bi on, Kozina, preklical in dejal: „Vse to ni bilo pravo, za kar sem se potezal; laž je, kar sem govoril.“ Da bi Lomikar še k vsej svoji krivici s posmehom pokazal nanj ter dejal: „Glej, kako je postal krotak, kako se podaja!“ — Ne, že toliko izkusiti in pričakati še tako sramoto in porogo?! Ne, nikakor ne!

Oh, tega njegov rajni oče ni mislil, ko je prorokoval, da bo še tekla kri za hodske svobodo, da bo njegov lastni sin —! A takrat pod lipo, ko ga je grajščinski oskrbnik s svojimi ljudmi ranil do krvi, se je motil tudi on! Zgodi se božja volja! Ako umre, se to zgodi za pravično stvar. —

Toda bili so zopet časi, ko ga je ostavila toli trdna odločnost, zlasti kadar se je spominjal svoje žene in malih otrok. Kadar je razmišljal o vsem in je začel misliti na zadnje trenutke in na večno ločitev, mu je stopil naenkrat mrzel pot na čelo... Negotovost, ta neprestana borba nade s strahom ga je mučila najbolj, in večkrat je že vprašal ječarja, ali še ni odločeno. Ta mu je odgovoril vselej, da ne in končno, da je morda že, toda da gotovo ne ve, pa tudi če bi že bilo odločeno, da pošlje sodišče svojo odločitev še enkrat v odobrenje, in da torej že še mine kak teden.

Grozni ljudje! Čemu to zavlačevanje, čemu te muke? — A nihče ni odgovoril Kozini, nihče se ni brigal zanj.

Enkrat je ponoči, brez spanja sedeč na postelji, zopet razmišljal, ali bo na smrt obsojen on ali Ecl. Kako li zve to? Kdo bi mu to povedal? Tu mu je šinilo v glavo: „Vprašaj! Znamenje! Ravno ali liho število. Liho število bo tvoja smrt —“ Vstal je in šel k zidu. Za hip je obstal, nato je korakal naravnost k vratom in tiho štel korake. V temi je bilo slišati rožljanje verige na njegovi nogi. Naenkrat je utihnil. Kozina je dospel do vrat in je došel. Sedem korakov! Nesrečno znamenje! — A vendar je poizkušal še enkrat. Pristopil je k postelji, segel vanjo in potegnil pest slame. Nato je začel ob oknu šteti bilke. Preštete so padale druga za drugo na zemljo. Štirinajsta — že sta le še dve v pesti — petnajsta, šestnajsta, — oh, tu se mu je zgenila med prsti je ena, poslednja, sedemnajsta bilka! — —

To noč ni zaspal, ali znamenja tretjič ni poizkušal več.

Vse je zopet lepo cvetelo in na polju je žito v gostih valovih dozorevalo srpu. V tem času je prišla gospoda na trganovski grad, prvič po onih nesrečnih dogodkih. Baronica Lammingerjeva pl. Albenreuthska pa še sedaj ni prišla rada. Že lani je hotel njen soprogo oditi semkaj, toda takrat je še zmagala njena volja. Toda letos tega ni dosegla več.

„Ne bojte se, moja draga,“ je dejal mirno in hladno. „To niso več tisti stari Hodje. Pogledajte, kako sem jih ukrotil! Kakor ovce so krotki.“

Baronica je verjela svojemu soprogu na besedo, toda prav to jo je bolelo. Bala se je grobne, žalostne tišine v tem lepem šumavskem kraju in tega, da njen gospod struno potrpežljivosti tega ljudstva napenja že preveč. Ko je bila torej v belem trganovskem gradu, ki se je zdaj zaradi gostih dreves jedva še videl, se je malo kam peljala ter je prebila skoraj ves čas na senčnem vrtu. Bivala je tu jedva nekaj dni, a že ji je bilo dolgčas. Včasih je bilo vendar veseleje, ko je imela tu hčeri. Zdaj pa se je omožila tudi druga, najmlajša in je letos zgodaj spomladi odpotovala na posestvo svojega soproga, grofa pl. Vrtbskega in Freudenthalskega. Privoščila ji je to in večkrat se je spominjala, kako se je mlado, veselo dekle vselej dolgočasilo tu na osamelem gradu. Kako bi šele zdaj hrepenela odtod!

Neke nedelje popoldne je čitala gospa pl. Albenreuthska pismo na grajskem vrtu pod obokom, izstriženem iz gostega gabra. Pismo je prišlo dopoldne; odtlej ga je že prečitala nekolikokrat. Napeto je zasledovala vrsto za vrsto in kakor ga je zjutraj v veseli nestrpnosti z očmi le hitro preletela, tako je zdaj pazila na vsako besedico, premišljujoča njen pomen. Resni obraz barončin se je med čitanjem razjasnil v svitu tihe radosti. A ko ga je prečitala, je naglo prestala in držeča pismo v desnici, se je obrnila na ono stran, odkoder so se čuli koraki. Pričakovala je soproga, mesto njega pa je stopil s steze izza pristriženih grmov stari Peter, gospejin komornik.

„Ah, ti si, Peter!“ je rekla gospa prijazno. „Kaj počne gospod?“

„Še dela.“

„Ali se je kaj zgodilo?“

„Nič, vaša milost, vrata so zaprta, ali čudna stvar, neka kmetica je prišla vendar noter. Menda je pazila, kdaj so odprli mala vrata —“

„A kaj je hotela?“

„Vprašala je po vas, milostljiva. Gnali so jo proč. Zdaj grem pogledat, če so tudi vrtna vratca —“

Tedaj se je obrnil, ne da bi bil dogovoril. Koraki, ki so se oglašali za arkadami na stezici, posuti z drobnim peskom, so zmotili starega junaka. Tudi gospa Lammingerja se je obrnila tja. To je vendar kmetica, resnično. V temno-modrem krilu, kakoršno nosijo v žalosti, v belem predpasniku se je bližala plaho; okoli glave je imela umetno zavezan izvezen robec, lepo bel, kakor krila. Ž njo pa dva otroka, deček in deklica, oba praznično oblečena in lepo počesana.

Baronica je radovedno ogledovala mlado, lepo kmetico. Toda to je opazila takoj, da je tujka bleda, izmučena. Peter se je zavedel ter ji je že hotel iti naproti in jo odvesti proč, toda na migljaj svoje gospodinje je to pustil. Ko je kmetica zapazila damo, krasno in bogato oblečeno, se je oplašila. Toda takoj se je sklonila k otrokoma ter jima je nekaj rekla; deček je stekel in, predno se je kdo nadejal, je poljubil baronici roko. Sestrica pa, dekletce kakih štirih let, krasnih zlatih lase, je zardelo kakor divji mak ter obstalo, ko je jedva dospelo do dame. Tudi stari Peter je gledal ne brez občudovanja smelega dečka in sramežljivo njegovo sestrico, ki je plemkinji očitno ugajala.

„Kdo si in odkod?“ je vprašala gospa.

„Z Ujezda, Kozinova.“

Senca je preletela belo čelo baronice. Stari Peter je zadrhtel.

„Kaj hočeš?“

Mladi kmetici so se oči zalile s solzami; brez besed je padla na kolena.

„Milost, gospa baronica,“ je zaječala, „milost!“

„Vstani in povej, kaj hočeš!“

„Saj menda veste, plemenita gospa. Že drugo leto je moj mož v ječi. Njemu je najhuje, a je najmanje kriv. Zmeraj je krotil ljudi, branil jim in prosil jih, naj ne delajo hrupa. In tudi pri tistem puntu ga ni bilo, saj je bil že zaprt. Plemenita gospa, zagovarjajte ga pri svojem gospodu, naj ga že izpuste! Tako dolgo smo sami, vse propada pri nas, in on, siromak! In ta dva otroka, gospa baronica! Saj veste sama, kaj se pravi imeti otroke. Pa če so kmetje res kaj zagrešili, saj smo vsi že dovolj kaznovani in končno smo vsi iz kosti in mesa! Pri živem Bogu, plemenita gospa —“

Plemkinja ni prerušila besed uboge prošilke. Njene besede in solze so jo ganile; še bolj pa je bila ginjena, ko se je v tem trenutku

spomnila, kaj ji je rekel včeraj sopro, govoreč o sodišču: da bode ujezdski Kozina brez dvoma obsojen na smrt. Oči so se ji skoraj zarosile s solzami, ko je gledala zdaj lepega debelušastega dečka in njegovo zlatolaso sestro, ta nedolžna otroka, ki sta, nerazumevajoča svoje in svojih staršev nesreče, polna bojazni in strahu zrla objokano mater in visoko, krasno oblečeno gospo.

„Ne jokaj, ubožica!“ je plemkinja ogovorila kmetico. „Žal mi je, rada bi ti pomagala in privoščila bi tebi in otrokama, da bi ne bili brez očeta, a jaz ne morem ničesar —“

„Toda vaš plemeniti gospod —“

„Motiš se, on ne sodi tvojega moža, nego sodišče v Pragi, od tega je odvisno vse. Videla bom, kar bo možno —“

Zganila se je in ni dogovorila, ker so jo zmotili bližajoči se koraki. Tudi Peter se je prestrašil in nehote je stopil bližje h grmovju. Saj je slutil, kdo se bliža. In že je stal tu Lamminger; s svojimi hladnimi, prodirnimi očmi je gledal nepričakovano skupino. Hanči, poslušajoča gospejine besede, ga ni opazila, dokler ni izpregovoril.

„Kdo jih je pustil semkaj?“ Ne da bi se ozrl na kmetico, je vprašal mirno, ledeno in obenem karajoče. Hanči je kar zbadlo, ko ga je zagledala in slišala. K visoki gospej je imela zaupanje in nič se je ni bala, toda tu pred njim! To je on, Lamminger! Kakor bi se bil prikazal jastreba. Grlo se ji je stisnilo in nevede je pritisnila malo Hanico, skrivajočo se kakor plaho pišče v gube njenega krila.

„Plemeniti gospod!“ je zajecjlala s tresočim glasom.

„Kaj hočeš?“ je vprašal Lamminger.

„To je Kozinka —“ je rekla njegova žena, tesnobno zroč na oba.

„Tako? A kaj hoče?“ je vprašal ravnodušno.

Hanči je odgovorila namesto plemkinje: „Milost, plemeniti gospod! Moj Jan je že tako dolgo v ječi —“

„Ali te je poslal on prosit?“

„Ah, nisem mogla govoriti z njim, plemeniti gospod. Bila sem pri njem, toda niso me pustili.“

„Pa če bi te pustili, bi ti pač ne rekel, da pojdi sem. Sicer pa si mogla ostati doma. Jaz ga ne sodim, nego sodišče v Pragi.“

„Milostivi gospod, če bi vi hoteli, — vi morete vse. Na vašo besedo se je to zgodilo, na vašo besedo ga izpuste. Milostivi gospod, pri Bogu in pri teh otrokih —“

„Na te bi bil moral misliti on, predno je začel odpravljati gospodsko!“ je odgovoril Lamminger ledeno. Za hip je nastala mučna tišina. Te krute besede so zaprle Hanči usta; gospa Lammingerjeva je vztrepetala.

„A kdaj izpuste Jana, milostljivi gospod?“ je vprašala Hanči s tihim, žalostnim glasom, ne upajoča se več prositi milosti.

Čuden nasmeh je zatrepetal na Lammingerjevih ustnih. Toda predno je še odgovoril na to vprašanje, se je naglo oglasila njegova gospa z ginjenim, s tresočim glasom po francosko: „Za Boga, gospod, ne recite ji ničesar, ne prenesla bi tega — prizanesite mi!“ Vsa razburjena je gledala na ustnice soprogove, kaj izpregovore.

„Nisem sodnik, ničesar ne vem — le toliko, da se v kratkem, v teh dneh razglasi razsodba. Ali da ne boš razočarana, ti povem, da bo stroga. To ni kar tako, puntati se proti gospodski. Treba je vzgleda, da na večne čase ne pride nikomur več na misel, rušiti gospodsko. In zlasti pri tvojem možu je treba ostrosti. Ta je vse podžgal. Danes bi ga izpustili, a jutri bi že zopet vse nahujskal. To bi storil s svojimi govori. Ker je nevaren, se mora za to pokoriti. Pojdi z Bogom!“

Trde, brezčutne te besede, izgovorjene s trdim nemškim izgovorom so mlado kmetico uničile. Ni si upala več niti ziniti, niti ga pogledati; vstala je in vzela svoja preplašena otroka za roko. Ko se je obrnila, se je srečal njen pogled s sočutnim pogledom baronice.

Komaj pa je storila Hanči korak, je začela ihteti in jokati. Tako je odhajala. Lamminger pa se ni niti ozrl za njo, nego je uprl svoj hladni pogled na gospo in dejal:

„Drugič, prosim, mi prizanesite s takimi avdijencami!“

Odšel je po drugi stezi in je naglo izginil med drevjem in grmovjem. Njegova gospa, še vsa razburjena, ni mogla izgovoriti niti besedice. Upirala je za njim svoje od ogorčenosti sveteče se oči in iz razjarjene duše se ji je iztrgal krik:

„Tiran!“

* * *

Vse nebo je bilo pokrito z oblaki. Njih senca je legla na pogorski kraj, ki se je umiril in čakal njih mokrote. Bilo je prav nedeljo popoldne, teden nato, ko je bila šla Kozinova Hanči prosit pri gospodi. V Ujezdu je vladala globoka tišina. Bila bi vladala, četudi bi se ne bližal vihar. Vse je bilo molčeče, prestrašeno. Tu in povsod na Hodskem so vsi s tesnobo in nestrpnostjo

pričakovali, kako odločijo o teh nanovo zaprtih in o onih, ki sta že tako dolgo v ječi, o Kozini in „Navihancu“. Kako naj se odloči o teh dveh, niso vedeli nikjer ter niso niti slutili. Pa kdo bi bil tudi pričakoval tako grozno kazen? — Samo o starem Hrubem se je povsod razletela vest, kako je, na smrt bolan, poslal domov pismo, in kako je naglo nato odšel k božji resnici.

Pravkar so govorili o njem tudi pri Kozinovih. Pod lipo na dvorišču so sedeli Hanči s taščo, Gregec Iskra in gost, rajnega Hrubega najstarejši sin, ki je prišel posetit sorodnike ter jim naznaniti, da pojde v Prago vprašat o vsem, kako je bilo z rajnim očetom, in da se potruji priti tudi k Janu, h Kozini. Hanči je ta vest oživila. Od one poti v Trganov se ni mogla potolažiti. Misel, da bode mož obsojen na dolgo dobo, da ostane morda še nekaj let v ječi, jo je pobijala, in nihče je ni mogel potolažiti, niti Iskra ne, ki je trdil, da je Lomikar govoril le tako, da bi se maščeval tudi nad Janovo ženo. Nekdaj veseli, zdaj resni dudaček je utemeljeval svoje mnenje s tem, da bi to sploh ne moglo biti, ker ni imel Jan v rokah niti čekane, niti puške. —

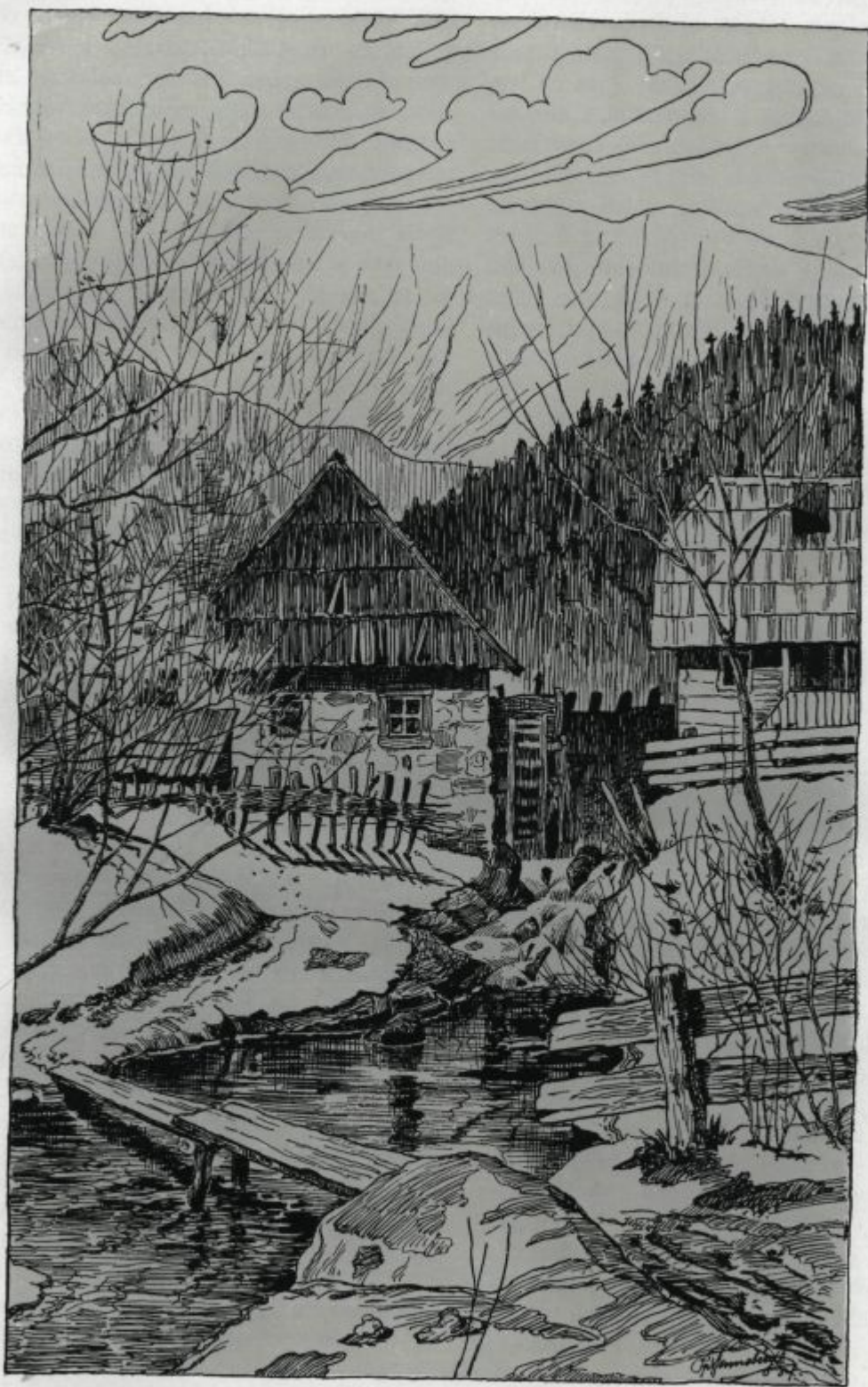
Kako je zdaj ta Janov pozdrav v pismu rajnega Hrubega razveselil Hanči in vse! Sedaj se je zopet v duhu veselila, da prinese morda mladi Hrubi tudi kakšne novice, in če ga puste v Janovo ječo, potem pojde tudi ona v Prago. Tako je zdaj sklenila v duhu.

Zamolkel grom se je začul in vsi so mislili, da je naenkrat zagrmelo. Toda ni bil grom vihre, nego bobnanje.

Iskra je hitro vstal in hotel k vratom; k njim je pritekel mali Pavlek in zletel kakor puščica naravnost k lipi, že spotoma naznanjajoč da bobnajo na trgu in da so tam na konjih. Vsi so hiteli ven. Njih prva misel je bila, da je došlo vojaštvo. Tako so mislili tudi vsi, ki so hiteli ven na trg iz hiš, z vrtov in izpod drevja, kjer so počivali po travnikih. Toda ne vojske, le dva jezdeca in sicer znanca so zagledali tam. Pisarja s trganovskega gradu in mušketirja, ki je ne trudno bobnal, kakor bi hotel sklicati ves svet; vso vas je zgnal skupaj, to se mu je posrečilo. Oba jezdeca sta bila v kratkem času obkoljena od mladega in starega ljudstva. Vsak je pač želel zvedeti, kaj naznanita grajščinska sla na tak ne navaden način.

Boben je utihnil, mušketir je zataknil palčki. Pisar pa je potegnil izpod suknje papir, ga razvil in je začel čitati:

„Od Cesarske Milosti postavljeni kralj. glavarji plzenskega kraja odredjajo in naznanjajo, naj

PEPE HENNEBERG : GORSKI KRAJ.

se — kakor v glavnem mestu Pragi in kralj. okrožnem mestu Plzni — tudi v vseh okrožnih mestih češkega kraljestva razglasi razsodba najvišjega krvavega sodišča, kakor jo je blagovolila potrditi Njegova Cesarska Milost ter da naj se omenjena razsodba v zadevi neposlušnih in puntarskih Hodov razglasi in javno prečita še posebej v vseh hodskih vasicah na posestvih Njegove Prezvzišenosti barona Maksimilijana Lammingerja pl. Albenreuthskega, kar se s tem izvršuje.“

Šum glasov, ki jih je bilo še slišati, ko je pisar začel čitati, je hitro utihnil; ko je naznanil, kaj bo razglasil, se je začul jedva še kak vzdik presenečenja in strahu, a takoj je nastala okoli globoka tišina. Vsakdo je poln radovednosti upiral svoje oči na glasnikove ustnice. Stari, belolasi Pribek, ki se je prelinil skoraj prav do njegovega konja, je poslušal s sklonjeno glavo. Manica, ki je stala malo dalje, je od nestrpnosti gorela in trepetala od tesnobe, kako je razsojeno o njenem ženinu. Ob kraju trume je stal Gregec Iskra, poleg njega pa Hanči, blede in drhteča. Pozabila je vse naokoli, otroka, gosta ter je pričakovala v muki usodnega naznanila. Stara Kozinka je stala na strani, držeča Pavleka za roko. Njeno nagubano lice, ki je postalo v poslednji dobi rmenkasto, je bilo mrtvaškokbledo; starkine oči so gorele od razburjenosti.

Z zvišenim glasom je čital pisar obširno razsodbo, v kateri so bili mestoma tudi navedeni razlogi in označeni dokazi krivde. In razglašal je, da je krvavo sodišče spoznalo tri za najglavnejše in najnevarnejše provzročitelje punta in upora in sicer: Navihanca iz Klenča, Hrubega iz Dražinova in Jana Sladkega z Ujezda, zato jih je obsodilo na smrt. Vendar pa je Nj. Ces. Milost v svoji dobrosrčnosti in milostljivosti blagovolila odrediti, da se usmrti le eden izmed njih. In tu je sodišče, ker je umrl imenovani Krištof Hruba prirodne smrti, odločilo, da bo obešen Jan Sladki z Ujezda s pridevkom Kozina. Slavno krvavo sodišče pa se je odločilo tako zategadelj, ker je imenovani Sladki ali Kozina jako zgovoren kmet in zatorej nevaren ter izmed vseh najtrdovratnejši, ker ni hotel prositi milosti. —

Tega groznega motiviranja Hanči že ni slišala več. Ko je čula prvič o smrtni kazni, se je začela tresti kakor trepetlika, kakor od mrzlice, in ko je glasnik o njenem možu dočital, je zakričala in se, kakor bi jo izpodbil, zgrudila na tla.

Ta nezgoda je za hip prerušila čitanje razsodbe. Vsi so se tlačili k nesrečni Kozinki. Ženske so začele javkati in jokati, med to jokanje pa se je mešal krik Pavletov in Haničin, ki sta

silila k nezavestni materi. Gregec Iskra je dvignil Hanči, soseda mu je pomagala, in tako so nesli ubožico v najbližnjo hišo, da jo pokličejo k vesti. Za njimi je stopala medlega, negotovega koraka stara Kozinka. Pred očmi se ji je meglilo, prsi so se ji stiskale in grlo, in ni si mogla olajšati niti s krikom niti z javkanjem, tako je bila omamljena od nenadnega, strašnega udarca.

Glasnik je čital dalje grozni svoj seznamek, začevši z Eclom iz Klenča, ki se je tako umaknil smrti, a je bil obsojen na deset let v komorno trdnjavo, odsotni Brychta v Rab na dveletno težko delo, Syka in mladi Šerlovsky na enoletni strogi zapor, ostali pa, ki jih je bilo krvavo sodišče obsodilo na nekaj mesecev trajajočo težko ječo — teh je bila dolga vrsta — so bili s cesarskim odlokom pomiloščeni.

Lamminger je bil tako prepričan, da so Hodje zastrašeni in ukročeni, da je s to grozno razsodbo poslal pisarja brez vsakega spremstva z enim samim mušketirjem. In glej, iz trume, ki je poslušala to razsodbo, se ni dvignila niti ena pest, in grajščinska glasnika sta prav tako brez zapreke in žalitve odšla, kakor sta svobodno prišla. Posamezniki so kakor otrpnjeni strmeli nemo za njima, drugi pa so šele zdaj našli svoj glas ter so si z vzkriki osvobodili omotene misli. Večina pa je drla v hišo, kamor so bili odnesli Kozinko.

Vse ženske so jokale ob njej in tudi moške so ginjeni in polni sočutja zrlji na mlado ženo, ki se je vračala iz omedlevice v grozno istino. A drugi niso prišli niti v sobo, nego so se ustavili v veži, kjer se je na stopnicah sesedla stara Kozinka, zroča pred sabo v zemljo, ne videča, ne čuječa, kaj se godi okoli nje.

Objokana se je vrnila domov Pribkova Manica, ozirajoča se za žalostnim izprevodom. Dve kmetici sta vodili mlado Kozinko in njeno mater v hišo; poleg je nesel Iskra v naročju Hanico in je vedel za roko jokajočega Pavleka.

O, kaj je leto zopora njenega ženina proti temu, kar je usojeno Kozini!

Tedaj je začelo škropiti in na vrtu je veter silno majal drevesa, in grmenje, ki se je čulo preje iz daljave, je zabobnelo zdaj nad vasjo. Ko je Manica vstopila v sobo, je takoj iskala deda. A ni ga bilo tu, pa tudi ne na dvorišču in ne pri sosedu. Ko je pri vrtnih vratih vprašala zanj, ji je rekel nekdo, da je šel tjakaj ter je obenem z roko pokazal proti Trganovu.

Kam bi hodil tja? Saj gre zdaj jedva iz hiše in kvečjemu do bližnjega soseda. A v Trganov? H komu? — Hitro je stekla za dedom. Ni

šla daleč. Na višini, odkoder je bilo videti v Trganov, je stal Pribek v belem suknjiču, sključen naprej in opirajoč se ob čekano. Veter se je zaganjal krajnjega po grmovju na meji in je ril po starčevih dolgih belih laseh. On pa se ni zmenil za to, kakor bi ne slišal niti kapelj dežja niti grmenja. Samo kadar je šinil krvav blisk skozi sivo nevihto, se je zganil, kakor bi zasledoval blisk.

„Kaj pa delate tukaj?“ je zaklicala Manica.

Starec se je ozrl nanjo, pa pokazal z uvelo žilavo roko v Trganov.

„Čakam, da tjakaj trešči. Tja mora treščiti, v tega trganovskega zločinca.“

„Ali očka —!“

„Menda je še Bog, deklè, in menda je še pravica na nebu, ko je že ni več na zemlji!“

Manica je razumela, kaj mu je leglo toli na dušo, kaj ga muči in mu razburja srce. Da bi se mu le ne zmešalo od tega! Manica se je kar bala ter je čakala ob njem. Vihar se je podil nad njim, blisk za bliskom je švignil skozi temno ozračje, toda noben ni treščil v belo grajščinsko poslopje v dolini, v podnožju nekdanj svobodnih hodskih prašum!

XXVIII.

Nastala je jesen, a trganovska gospoda je bila še na svojem gradu. Druga leta je bilo ob tem času tukaj veselo in hrupno, ko so se zbirali gostje na lov. Letos pa ni bilo še nobenega lova. Zato je bilo čudno, zakaj se grajščak zdržuje v tem tistem svojem bivališču, kjer je bilo zdaj kakor v klostru ali trdnjavi. Tišina po vseh njegovih prostorih, v sobah gospode, v pritličju in na dvorišču, in vse povsod zaklenjeno, kakor pred sovražnikom. Vratar se ni ves dan s svojega mesta niti genil, in ponoči je zdaj nastavljenih nekaj stražnikov. Gospa pl. Albenreuthska že dolgo časa ni šla iz gradu, bivajoča skoraj neprestano v svojih sobah ali pa v grajski kapelici. Gospod je večkrat jezdil kam, največkrat v Kot, a nikdar več sam ali le z enim slugo, kakor včasih, nego vselej v spremstvu nekaterih jezdecev. Toda straha na njegovem licu ni bilo videti. Bilo je mirno, hladno kakor zmeraj, bodisi da je bil na gradu, bodisi kadar je odhajal. Dà, skoraj se je zdelo še veseleje in kakor bi se na njem svetila nekaka zadovoljnost. In kako bi se ne svetila! Že druga žetev se je obnesla dobro in srečno, že drugo leto so Hodje na novi, trši tlaki, a povsod mir. Se že privadijo zopet! Letos že ni bilo nikjer, v nobeni vasi, resnejšega odpora ali neposlušnosti, kakor lani. Ta punt se mu izplača, in te kazni

rode dober sad. To ponosno ljudstvo postaja krotko in bo tako, kakoršno je povsod drugod, na vseh grajščinah. Brez ustaje so poslušali razsodbo krvavega sodišča in kmalu so se oglasili sami tudi oni, ki so bili utekli na Bavarsko ter so bili obsojeni. Prišel je tudi Brychta, priglasil se je tudi mladi Šerlovský, oba trdi glavi. Zdaj se že kesata; zdaj ve tudi že Brychta, kaj se pravi metati korabač izpod strešja, kakor ve to tudi tisti predrzni „Navihanec“, ki je prav tu pod grajskimi okni govoril zasmehljivo o njem. Ti se zdaj z rožljajočimi verigami na nogah pač spominjajo tam v Rabu in v Komornu tistega divjega pustnega torka! In Kozina! Dobro so odločili v Pragi, dobro, njemu prav po volji. Ta kmet je bil izmed vseh najnevarnejši in najpogumnejši. Ta je imel tako pravniško omiko! In kako ga imajo radi! Iz vseh vasic so prišli najstarejši semkaj na trganovski grad prosit zanj, da bi mu dal pardon. Kako so milo prosili, kako so se ponižali!

Pustil jih je v grad, ter jim, ko so prosili, govoril na dušo, kako so še zaslepljeni, ker se zavzemajo za najslabšega, ki jih je zapeljal v vse.

A predno so prišli na grad ti, je prišla tudi stara Kozinka. Tudi ta je se postavila pred glavna vrata, hoteča prositi za sina. Toda vratar je ni pustil noter, ker je tako zapovedal njegov gospod. Kakor kip je stala Kozinka od jutra do poldneva, včasih ječoča in dvigajoča svoje uvele roke k grajskim oknom. Stala je dopoldne, stala je pred vratmi tudi popoldne in tedaj je prišla še njena sinaha, mlada Kozinka, ki ni vedela zanj.

Bolesten je bil pogled na ubogi prosilki Celó trdosrčni vratar, obsojajoč trdega gospodarja, ju ni mogel gledati več; toda vendar je moral ven, da ju zapodi, kakor mu je ukazal gospodar. Sluga pa jima je le prigovarjal in ju prosil, naj odideta, ker je vse zaman.

Takrat je zgoraj v sobi plemenita gospa jokala, in njen soprog je togoten hodil po sobi. Razsrdili sta ga kmetici, ki se nista dali odpoditi, razdražila ga je soproga, ki se je drznila prositi zanju, ker ni mogla gledati žalostech se žensk. —

Potem pa ni bilo nikogar več na trganovski grad. Zopet je zavladala po njem tišina kakor poprej, in nič se ni izpremenilo. Samo grajščak je bil še opreznejši ter se je brigal za to, da so bile nočne straže še budnejše in še pozornejše. Od te dobe, ko je bil določen dan Kozinovega usmrčenja, se gospod pl. Albenreuthski ni upal nikamor, saj se je bal, da bi se morda nad njim maščevali za Kozino.

Znamenje, ki ga je vprašal Kozina one noči, ni lagalo. Negotovosti mladega Hoda je bilo konec. Krvavo sodišče je razsodilo tako, kakor je jetnik pričakoval večkrat in kakor tudi ni pričakoval, kadar sta se v njegovi duši borila nada in strah. Ta odločba ga je pretresla v dno duše. Toda to ni trajalo dolgo; premagal ga je nekak top mir. Odleglo mu je; bil je rešen mučne negotovosti, v kateri se je utrudil in ki vendar ni prenehala zbadati in mučiti ga podnevi in ponoči.

Ko je nedolgo nato prišel ječar ponj ter mu je naznanil, da ga odvedo v Plzen, se je Kozina razveselil, dasi je slutil, čemu ga odpravijo do njegovega okrožnega mesta in da ga kaznujejo ondi v strašilo in opomin zlasti njegovim krajanom, na katere bo obešenje v Plzni bolj učinkovalo kakor v Pragi. Pa tudi to mu je bilo prav. Vsaj zve vsakdo dcma in drugod, kako je Lomikar postopal ž njimi in kako postopa; in vsakdo ve, da Kozina z Ujezda ni niti razbojnik niti ubijalec, vsakdo pa ve, zakaj so mu prisodili toli sramotno smrt. Niti njemu, niti njegovemu rodu ne bo v sramoto, a tudi Hodje ne pozabijo, da je umrl za njih pravice, in ne pozabijo pravic, niti Lomikarja, ki ga je pokrivem obdolžil in ga je dal krivično obsoditi. On, on! Proti njemu ni bilo priziva, zanj so zrušili pravico in pravičnost. To vedo povsod, to priznavajo povsod. — A razveselil se je, da bo videl zopet svojo ženo, svoja otroka in svojo mater.

Koliko dni so ga vozili iz Prage do Plzni! Bilo je to žalostno in mučno potovanje v okovih, na slabem vozu v oblačnih, deževnih in vetrovnih dneh spočetka meseca novembra. Toda za teden dni, ko je Jan že sedel v ječi plzenske mestne poveljnice, se mu je nenadejano izpolnila njegova najvrednejša želja. Zgodaj popoldne so se ob nenavadnem času odprle duri ječe in vstopili so — Mati božja! — Hanči s Hanico in mati s Pavlekom.

V temni kleti so zadoneli vzkliki žalosti in radosti, jok, posamezne besede, pretrgan govor, nič ni moglo izraziti čustev, ki so se vrstila v notranjosti vseh. Mati in žena stase obesili stasitemu Hodu na prsi in sta plakali. On pa ju je objemal, pritiskal k sebi in se takoj nato ozrl po otrocih, ki ga nista poznala. Začudena, preplašena sta gledala bledega moža v ponošeni opravi, kateremu je rožljala na nogah veriga in ju je strašila. Mati je jemala drugega za drugim, ju dvigala k očetu ter jima razlagala, pripominjajoča s tresočim glasom, polnim joka, da je to ata, ata. — On pa ju je privijal k sebi in ju poljubljal.

Iz temnega ozadja je vstopil nekdo, ki so nanj prišleci pozabili in ki ga ni Kozina v navalu radosti niti zapazil: Gregec Iskra. Pristopil je in segel ginjen jetniku v roke. A temu so se iznova zalile oči s solzami, ko je zagledal starega zvestega tovariša. Sedel je na svoje siromašno ležišče, držeč oba otroka v naročju. Že sta se navadila nanj, že se ga nista bala več, a Pavlek, kakor da se je spomnil očeta. Gladil ju je, vpraševal in se obračal zopet k Hanči, k materi. Za trenotek se je utešila mlada kmetica. Na sedečem možu veriga ni zvenela več in videča, kako pritiska deco k sebi, je pozabila ječo, vse. Toda takoj jo je zopet zbodlo. Strašna misel, kakor pritajena boleš, jej je iznova pronikla srce. Hanči je zaihtela in z njenim jokom se je začulo tudi tugovanje stare matere.

Ječar, stoječ na strani v kotu, je začel opominjati, da je že čas, ker je minila dovoljena ura. Vsi so se zdrznili. Jedva so se ugledali, jedva so pogovorili, a že jih hočejo ločiti! — A toliko so si imeli povedati! Komaj sta mu ženski povedali z največjo naglico, kako je doma, kako sta se žalostili zaradi njega, kako sta prosili zama zanj Lomikarja, — a on, komaj da jim je rekel nekaj besed, kako mu je bilo, kako je umiral stric — in jedva je Iskra — ko ga je vprašal prijatelj po nesrečnem upor — popisal nakratko konec nesrečne ustaje in smrt Mateja Pribka, že so se imeli raziti. Edina uteha jim je bila, da jim bo jutri zopet dovoljeno videti se. — — Ječa je zopet osamela. In sedaj, ko niso bile več te mile duše poleg njega, ko ni več negoval v naročju svojih dragih otrok, ki se ju prej ni mogel do sita nagledati, sedaj, ko ga je zopet obkrožila pusta temina žalostne ječe, sedaj ga je objela groza. Šele sedaj je občutil strah pred tem, kar ga čaka . . .

Naslednjega dne je Kozina zopet videl svoje drage in zopet jim je ubežal dovoljeni čas, da sami niso vedeli kdaj. Poslovili so se od njega, ker so morali domov in ker je gosposka hotela tako. Imeli so pa nado, da s enekoč še vidijo. To bode, kadar — —

Tako je tesnobno bežal dan za dnem in že se je bližal nesrečni osemindvajseti meseca novembra. Najbolj živo je bil nanj spominjan Kozina, ko je vstopil k njemu v ječo duhovnik ter ga je začel pripravljati za dolgo pot. Sprejel ga je s spoštovanjem in v njegovih besedah je našel pobožni Hod mnogo utehe. Poslušal ga je pozorno in v vsem mu je pritrdil; toda ko je duhovnik omenil grajščaka, tedaj je Kozina nehote stresel glavo in namrščil čelo.

„Kdo, častiti gospod, je kriv: ta, ki brani svoje pravice, ali ta, ki oplenja na stotine ljudi, jih muči in dela iz njih sužnje, mori ženam može in otrokom očete?“

Duhovnik, videč kot skalo trdno prepričanje jetnika, mu ni več prigovarjal, nego je le še dejal:

„Prepusti, dragi sinko, vse Bogu, on je najboljši in najpravičnejši sodnik!“

„Da, Bog razsodi to — —“ je odgovoril odločno mrki Hod.

XXIX.

„Iz Lhote, Kyčova, Tlumačeva in s Straže po štiri, iz Pocinovic, Medakova, Hodova in Postrekova po šest, osmerica iz Klenča in po deset iz Dražinova in Ujezda naj jih pride v Plzen, da vidijo, kako bo kaznovan puntar Kozina. In vsak naj si vzame seboj otroke, dečke in dekleta, da si zapomnijo do smrti, kar bodo videli v Plzni.“

Tako se je glasil ukaz gospoda Albenreuthskega, ki je strogo naročil vsem rihtarjem, naj se natančno izvrši v vseh vaseh, kakor je bilo ukazano, da bi si zapomnili Hodi in njih otroci ter da bi se pripovedovalo od rodu do rodu, kako je bil kaznovan punt in ustanek proti trganovski gospodi.

Lamminger je kolebal, preden je izdal ta kruti ukaz. Sedaj, ko se je pripeljala vrsta hodskih vóz skozi temna mestna vrata v Plzen, si je mogel misliti vsakdo, da jih je naučil ubogati, kakor je treba. Kakor je odredil, so se sešli vsi v Domažlicah, odkoder so jih odvedli grajščinski uradniki iz Kota in Trganova takoj po polnoči na tužno pot. Bilo je popoldne, mrzlo in mračno, ko so prišli do okrajnega mesta; iz vseh hiš so hiteli ljudje na ulico, poleg teh je bilo tudi še polno drugih radovednežev, ki so hoteli videti primorane priče, o katerih so že slišali praviti. Gledali so, tu zvedavo, tam sočutno, na vrle Hode, ki so bili v kožuhih, plaščih in kosmatih kapah ter so sedeli mrki in molčeči na vozeh, imajoči poleg sebe svoje otroke, dečke in deklice. Deca iz oddaljenih gorskih vasi je gledala radovedno in v strahu naokoli, na nenavadne jim stvari, na visoke hiše, na zbrano pestro ljudstvo, ki je kazalo na Hode.

Trganovski grajščak je bil torej lahko zadovoljen. Toda ako bi bil slišal pogovore po vseh hodskih dvorih in kočah, kjer so bili razglasili njegov ukaz, ko bi bil slišal tiste kletve in psovke! In ko bi mogel pogledati sedajle v duše na vozeh sedečim, kaj mislijo o njem in zakaj so ga poslušali! Prišli so, toda njihova duša ni ničesar vedela o njegovem ukazu. Prišli

so, da vidijo še enkrat junaškega branitelja svojih pravic in da se poslove od njega. In ko bi bil slišal Lamminger, kako niso govorili celo pot ničesar, kakor o Kozini, kako so ga milovali, poviševali in občudovali! Oskrbnik Koš iz Kota in kastelan, ki so ga imeli nekoč Hodi zaprtega, sta to dobro opažala, ali kadarkoli sta se na svojih konjih približala vozem, je takoj utihnil ves pogovor, in Hodi so gledali kakor nemi zamračeni v tla in nihče izmed njih se ni niti ozrl po uradnikih.

Na zadnjem vozu, kjer je sedel stari Šerlovsky s Pajdarjem, so se spominjali tudi Syke in mladega Šerlovskega ter divjega Brychte in veselega „Navihanca“, katerim je v tem hipu v verigah gotovo boljše kot njim. To je dejal Pajdar in stari Šerlovsky je pristavil, da je najbolje pač Mateju Pribku. . . .

V Plzni je bilo nenavadno živo. Od vseh strani se je pripeljala in je prišla velika množica ljudstva, da bi videla hodskega kmeta smrt, ki je bila razglašena povsod, v Pragi in v vseh okrožnih mestih po vsem kraljestvu. Ulice so se kar trle občinstva, in v tej gnječji se je včasih zalesketalo orožje in se je zabelila obleka vojakov, ki so hodili po mestu.

Lammingerjevi uradniki so peljali Hode v gostilno, kjer je bilo že naročeno zanje. Stari Šerlovsky je komaj nekaj pojedel, pa je hotel iti v mesto, toda vrnil se je takoj ter povedal ves razdražen, da ga niso pustili, ker jih stražijo vojaki. Ko so potem nekateri starejši Hodi prosili oskrbnika Koša iz Kota, naj bi se jim dovolilo, da bi si izprosili vstop v ječo, kjer bi radi rekli Kozini poslednjikrat „z Bogom“, se je Koš grdo zadrl nanje:

„Saj ga boste jutri videli! Ni treba, da bi hodili k njemu. Ta bi bila dobra! Da bi vam še zadnjikrat govoril in vas spravil ob pamet, kakor je to že storil! Ali še nimate dosti? Radi bi še kaj uganili in si zagodli, kaj ne? Ne smete odtod, ukazano je tako“.

V njih notranjščini je vse divjalo. Bili so kakor v kletki, a z golimi pestmi. Zlovoljno so vsi molčali ter govorili med seboj o Kozini, o njegovi ženi in materi, ter ugibali, ali so pustili vsaj te reve k njemu. Ti so se bili že prej, pred tremi dnevi, odpravili na žalostno pot. Iskra Gregec je upregel dva lepa rjavca, ki si ju je Kozina sam vzredil; in na voz je sedla nesrečna gospodarjeva rodbina in Dorla. Stari Volk je tekel za njimi, saj so na Pavlekovo prošnjo vzeli seboj tudi zvestega čuvaja.

„Imel ga je rad“, je dejal Iskra ter je napravil poleg sebe prostor staremu kuštravcu, ki je bil še iz dobrega plemena hodskih stražarjev. Za Kozinovem vozom se je peljal drugi iz Ujezda; na njem je sedelo nekoliko starših sosed v žalnih krilih, kakor Hanči in stara Kozinova in v žalnih belih robcih. Peljale so se ž njimi, da bi Kozinovi ne bili tako sami v teh groznih trenutkih. Na tem vozu je sedel tudi stari Pribek, pokojnega Matije oče, ki ga Manica ni mogla zadržati doma.

Ko so se Šerlovsky in Pajdar z ostalimi v Plzni pogovarjali o njih, je stopil med nje iznenadanoma — Gregec Iskra. Bili so ga jako veseli in so se gnetli okrog njega. Ozrl se je oprezno naokrog ter jim potem povedal, da je prišel le težko k njim in da je zunaj vojaka prevaril samo s svojo hodsko opravo. Pravil je, da sme Hanči z otrokoma in materjo dvakrat na dan v ječo in da je bil tudi on tam ž njimi. Dejal je, da je Kozina miren in da celo tolaži ženo in mater.

„In kako ima rad svoja otroka! To ti je, da bi jokaj, kako jima govori, ju gladi in poljublja, kako polaga Hanči na srce, naj ju vzgaja, kakor je treba, naj ju spominja nanj, da ne pozabijo očeta, — naj postane Pavel Hodovak, kakor se spodobi.“

Vsi so bili ginjeni, in dudak, ki je umolknil za trenotek, je zopet nadaljeval: „Tudi o vas je govoril in vas prosi, da mu odpustite, ako je storil komu kaj žalega, ter da se spominjate svojih starih hodskih pravic. Vprašal je potem, ali je Lomikar v mestu; in ko sem mu povedal, da se je pripeljal predvečerašnjim hkratu z nami, tedaj je dejal: „Prišel je, da me vidi. Moj Bog, daj mi moč, da se mi ta človek še jutri ne bi smejal!“

In tu se je spomnil dudaček prizora, ki se je vršil, ko so se predvečerašnjim pripeljali v Plzen. Pripovedoval je, da so prav pri mestnih vratih srečali Lammingerja, ki se je tudi peljal; in ko je zaslišal stari Pribek, kdo je tu v bližini, se je mahoma dvignil v vozu kakor mladenič ter je s stisnjeno pestjo grozil Lammingerju in ga začel zmerjati. Manica in druge ženske so imele dosti truda, da so starčka zadržale in pomirile; in sreča, da trganovski krvnik ni zapazil tega.

Takisto se je domislil ginjeni dudak, kako so prišli h Kozini v ječo in kako ga je stari Volk takoj spoznal.

„Morali bi ga videti, kako je od veselja lajal in skakal in lizal Kozino; in ko smo odhajali, nismo mogli nemega stvora spraviti iz ječe. Volk je legel, pa ni in ni šel, in tako je ostal tam.“

„Ali pojdeš še v zapor?“ je vprašal Šerlovsky. Iskra je pritrdil, da pojde gotovo še tja, in vsi so ga takoj zaprosili, naj izroči od vsakogar pozdrave in naj pove, kako jim je žal, da se ne morejo posloviti od Kozine.

* * *

Mrak novemberskega večera je zastrl kraljevsko mesto Plzen. Bilo je hladno in veter je požvižgaval. Trg je bil kakor izmrt, povsod je bilo tiho in prazno. Zunaj ni bilo nikjer nobene luči; hiše, temna, visoka posvetovalnica, njej nasproti veličastna cerkev, stoječa sredi trga, vse je bilo potopljeno v črne sence. Otožno je prodiral skozi gotška cerkvena okna trepetajoči svit večne luči. Pred posvetovalnico je stopal stražniški vojak, ogrnjen v plašč. Bolj daleč je stalo nekoliko žensk v rjavih hodskih kožuhih. Molčale so in toliko, da so se ganile, upirajoče vse svoje poglede v cerkev, nad katero se je črni, šilasti stolp izgubljal v gosti temini. Mahoma, kakor na dano znamenje, so se obrnile na desno k posvetovalnici, kjer so zaškripala vrata. Prišli sta odtod dve ženski, in vsaka izmed njiju je nesla otroka. Hodke, med katerim je bila tudi Pribkova Manica, so šle naravnost proti njima, k Hanči in stari Kozinki. Obe sta se vračali iz ječe, kjer sta prebili danes zadnji večer z možem in sinom. Zadnji večer! In nikdar več! Nikdar več se ne vrnejo večeri, ko so vsi doma lepo sedeli skupaj, ko je Hanči prepevala ob zibelki in se je Jan šalil s Pavlekom, ko so bili tako zadovoljni in srečni.

Hanči je gledala na ženske kakor blazna. V resnici bi ne bilo čudno, je mislila sama pri sebi stara Buršikova, če bi se Kozinovima ženskama zmedlo v glavi.

Hodke so ju obstopile, da bi ju odvedle v stanovanje in jima pomagale nesti otroka, ki sta že zaspala v naročju.

Hanči pa ni hotela na dom, češ, da bi tam ne mogla zdržati tesnobe, ker vse pada nanjo. Dosti so jima prigovarjale, dokler ju nista dve prijeli siloma pod pazduho. Ko so šle okoli cerkve, se jim je stara Kozinka nakrat iztrgala iz rok, in zgrudivša se ob vratih na kolena, je začela jokati in moliti. Tudi Hanči je pokleknila poleg nje, in Hodke so nad njima v duhu žalostno in sočutno molile, da bi ju potolažil Bog.

V tem trenutku je bilo vse tiho v ječi, razsvetljeni z dvema voščenkama, ki sta stali poleg križa na pregrnjeni mizici. Na stenah ječe se je premikala senca Jana Kozine, ki je hodil zamišljeno semintja. Bil je bled, toda miren. Slišal je o pripravih, slišal o prisotnosti svojih

rojakov, kakor mu je sporočil Iskra po materi. To mu je bilo v tolažbo. — Čutil je, da Lamminger ni zmagal popolnoma in da mu niti jutrnji dan ne pomore, dasi je dosegel to, kar je hotel, njegovo, Kozinovo smrt.

Ali kako bode dalje na Hodskem? Kaj bo z rodbino? Težki dve misli, ki nanju ni imel odgovora. Sklenil je roki in začel moliti. Sedel je na ležišče. Hitro se je pojavila utrujenost. Utrujenost vsled misli, vtiskov in globoke razburjenosti. Položil je glavo in takoj zaspal. Spal je dobro prav do zore, ko se je mahoma prebudil, ker je zaslišal v vratih škripati ključ.

Prinesli so mu zajutrek, boljši kakor kdaj prej. Jedva se ga je dotaknil in izpil malo vina.

In prišli so — mati in žena z otrokama in Iskra. Zbodlo ga je, ko jih je zagledal. Zadnjikrat. Te poslednje dneve se je še mogel tolažiti, kadar so odhajali iz ječe: saj pridejo še popoldne, jutri in jutri še enkrat. Sedaj pa ni imel nika-kega jutri več. Toda videč bleda in upala lica svoje matere in žene, se je ohrabril.

„Dal bode Bog, da ne umrjem zaman — Lomikar je zmagal pri posvetnem sodišču, ali tam pri božjem zmagam jaz — ker je bila naša stvar pravična in moram umreti ponedolžnem.“

Stara mati je vila roke.

„A jaz sem storila vse to! — Prav ima Hanči, jaz sem kriva tega. — Če bi ne bila skrila tistih majestatov — O, sinko moj, odpusti mi, in tudi ti, hčerka!“

Vsakogar, ki je poznal to grčavo starko, bi bil pretresel ta krik obupne bolesti, ta krik materinega srca. Sin je stopil hitro k njej, jo tolažil, in obrnivši se k ženi, je dejal z ginjenim glasom: „Če misliš tako, Hanči, te prosim, ne misli več in ne zamerjaj ničesar materi! Ona ni kriva. Kar sem storil, bi bil storil tudi brez nje, saj veš, da sem imel to že davno v mislih.“

Potem se je nagnil k otrokoma, jima govoril in ju božal. Pa kakor da se je mahoma spomnil, se je obrnil k materi ter je prosil njo in ženo, naj mu odpustita, ker jima je napravil tako žalost.

„Bog vama poplačaj vso vajino ljubezen — in tu Hanči, na —“ in snel je rdeče vrvice s svoje svatbene, sedaj že ponošene suknje. „Vedno sem pazil nanje in jih čuval, to mi je bil edini spomin na dom, na vas. Možje jih vzemajo seboj v grob ali te ne smejo pod —“ Ni dogovoril, da noče tega dragega spominka in milega daru nesti pod vešala.

Odprla so se vrata, prišel je ječar in za njim dva vojaka, oborožena do zob. Ko sta ju zagledali ženski, sta začeli vikati in jokati in

Hanči se je onesvestila. Kozina jo je zadržal, jo objemal, potem mater in otroka; ta dva najdalje. Poljubljal ju je in blagoslavljal s kratkimi, drhtečimi besedami.

Na trgu se je zbrala medtem neštevilna množica ljudi, glava pri glavi, da se ni bilo možno ganiti in je bil vsakdo, kjer je stal, kakor ukovan ter je jedva dihal. Na oknih, v podstrešnih linah, povsod same glave; mnogo radovednežev je zlezlo celo na strehe. Najhujše je bilo pred posvetovalnico, kjer je vojaštvo z orožjem jedva zadržavalo ljudstvo, ki se je valilo in gnetlo k vratom, da bi videlo obsojenca. Blizu vrat, pred vojaki je stala skupina Hodov. Oseminšestdeset, večinoma visokih, postavnih mož, starih in mlajših je stalo tu brez čekan, zamišljeno in mrko. Vse oči so gledale nanje, na njihove male otroke, ki so jih držali za roke, in na večje dečke ter na nekoliko mračnih Hodek v dolgih kožuhih. Ljudje so kazali nanje in govorili o njih. Hodi pa so obračali svoje oči samo v izhod posvetovalnice.

Nakrat so se stresli. Iz posvetovalnice se je začul zamolkel šum in zdihovalje. Prišli so z odmerjenimi koraki vojaki in za njimi — to je on, Kozina! Srce se jim je skrčilo. To je oni postavni mož, ki je bil nekdanj kakor mleko in kri! Kako je zdaj propadel! Kako je bled! Toda kako trdno stopa, kako nosi glavo pokonci! Vsi so imeli eno misel, vsi Hodi so hoteli stopiti naprej, da ga pozdravijo, da mu poslednjikrat stisnejo roko. Toda vojaštvo jih je zadržalo, niso se smeli niti ganiti. Samo to so videli, da se jim je Kozina nasmehnil, ko jih je zagledal. Vojaški izprevod se je ustavil prav pred posvetovalnico. Jetnik se je ozrl po nebu, ki ga že tako dolgo ni videl. Bilo je jasno in modro. Medtem je ječar prigovarjal Hanči in stari Kozinki, naj se umirita, ker se bo čitala razsodba.

Oči vseh na trgu so se uprle na balkon posvetovalnice, kamor je vstopilo nekaj uradnikov; eden izmed njih je začel iznova čitati razsodbo krvnega sodišča, da bi zvedeli vsi tukaj zbrani, kaj je storil obsojenec.

Ko je prečital, je bilo dano znamenje, in žalostni izprevod se je premaknil. V tem trenutku je eden izmed Hodov — bil je to stari Pribeek — snel svojo kučmo in iztegnivši svojo desnico proti Kozini, je zaklical „Z Bogom, ti naš mučenik!“

Njegove besede so se izgubile v šumu in hrupu množice, samo najbližji so slišali ta starčev glas. Tudi Kozina, je slišal, saj se je okrenil za njim in je Hodom še enkrat pokimal z glavo, zadnjikrat. In korakal je naprej poleg duhovnika in blizu stare matere in žene, ki je vodila za roko Pavleka

in Hanico. Za njimi so stopali Hodi in Hodke; blizu za staro Kozinko Gregec Iskra. Na desni in levi vse polno vojakov, ki so zadrževali ljudstvo. Kdorkoli iz trume je videl obsojenca, njegovo mater in ženo v nemi bolesti in mala nedolžna otročička, se ni mogel ubraniti solz.

Izprevod se je počasi pomikal naprej. Na čelu oddelek vojske, ki je delal pot izprevodu, in odtod je donel zamolkli, pridušeni glas zastrtega bobna. Korakali so od posvetovalnice do Praške ulice. Z zvonika se je oglasil tužen mrtvaški zvon. Ko sta zaslišali Kozinova in Hanči njegov prvi zvok, sta začeli viti roke. Kaj se je potem godilo okoli njiju, nista vedeli. Hanči se je vse naokrog zastrlo z meglo. Vse je izginilo v njej, slišala je le nekak prazen šum in zamolkel ropot; samo grozni mrtvaški zvon jo je zasledoval jasno. Ustavilo se jej je srce, krč jej je stisnil prsi, jokati že ni mogla več. Začele so se jej tresti noge, kolena so so jej šibila in težka omedlevica jej je začela zastirati zavest. Hodske sosede so takoj opazile, kako se je opotekla.

Kozina se je ustavil in ž njim ves izprevod Bili so ravno v Praški ulici. Vsi so se ozirali, kaj se godi. Govorilo se je okoli in se širilo, da se je onesvestila kmetica. Vsi so jo milovali, vsa množica naokoli in meščani, ki so gledali z oken. V tem trenutku je zamigljaj po zraku srebrn denar, za njim drugi, tretji; za njimi se je zalesketal zlatnik in je padel z drugim v naročje Hančino, ki so jo posadili na kameno klop pred hišo. Ali so jej hoteli pokazati na ta način svoje sočutje, ali so hoteli dati odškodnino ubogi kmetici? — Hanči je segla naglo po denarju, ga zagnala kakor žareče oglje ali ostučno golazen od sebe ter je kriknila:

„Dajte mi mojega moža!“ Hoteli so, da se ustavi, da ne bi šla dalje. Ali kakor da je zbrala nove moči, je zopet vstala ter korakala naprej svojo tužno pot. Šli so skozi Praška mestna vrata, korakali po sedanjem predmestju, kjer so bili takrat skoraj sami vrtovi. Bil je jasen, hladen dan. Izprevod ogromne množice ljudstva, ki se je sešla na svobodnem prostoru, se je razlil v širino, a mnogi so hiteli naprej k vzvišenem prostoru, kjer so se vzpenjala vešala. Okoli njih se je razvrstilo vojaštvo, ki je tvorilo čveterokot. V tem prostoru, prav nasproti vešal, na čelu vojaškega oddelka so bili gospodje svetniki, uradniki, na konjih pa vojaki in med njimi okrožni glavar Hora; poleg njega je bil gospod Lamminger baron Albenreuthski. Ogrnjen v temnosiv plašč, se je razgovarjal plemenitaš z okrožnim

glavarjem. Pegasti obraz trganovskega gospoda je bil kakor sicer: bled, miren. Vendar so se začele krepkeje pregibati njegove trepalnice, ko je vstopil v čveterokot obsojenec.

Lamminger ga je ostro opazoval ter ni odmaknil očesa od njega. Kozina je korakal trdo, niti malo uničen, — trda glava. Mirno je poslušal nanovočitano razsodbo. Prišel je trenotek razstanka. Objemal je ženo, mater, otroka, ju poljubljaj — Lammingerju se niti mišica na obrazu ni zganila, ko je gledal ta srce trgajoči prizor, tugo teh hodskih žen in ko je slišal jok teh malih otrok. Opazoval je samo Kozino ter mu sledil s pozornim pogledom, ko se je odtrgal od svoje obitelji in je stopal k vešalom. Korak se mu ni opetel, ni se tresel, šel je moško in mirno, poljubil je križ, ki mu ga je dal duhovnik in je stopil s čvrsto nogo na lestvo, kjer sta čakala nanj rabelj in smrt. Vsepovsod je zavladata globoka, mrtva tišina. Tisoče in tisoče ljudij je strmelo tja in jedva so si upali dihati. Mrzel veter je vel in je kuštral gospodom peresa na klobukih ter prinašal od tam, kamor sta odnesli dve Hodki Kozinova otroka, pretresljiv krik. Tudi stare matere se je lotevala nezavest; — toda mahoma se je starka zopet opomogla, kakor nanovo osvežena ter je gledala tja —

Obsojenec se je ustavil pod vešali, pogledal je naokrog doli po mestu, kakor bi trenil, je preletelo njegovo oko dalje naokoli vso okolico, počilo se je na neštevilni množici ljudstva, ki je kakor živo jezero obdajalo ves tužni grič. Zagledal je žalostne svoje rojake v čveterokotu vojske. Mnogo izmed njih je stiskalo pesti in vsem so se skalile oči, in marsikdo med njimi je ihtel glasno kakor Iskra. Zagledal jih je, zagledal je ženo in mater, ali sedaj — gleda tja h gospodi. Spoznal je onega tam na vrancu — spoznal je Lammingerja, ki ni odmaknil oči od lestve. Kozina se je vzravnaval, mu pogledal v obraz, kakor takrat na rihti pri Syki. Vse je to pretreslo; gospoda, krvnik, vsi so bili zmedeni.

„Lomikar!“ je zaklical Kozina z zvonkim glasom, ki je drhtel v poslednjem razburjenju a v tem hipu je donel grozno. Še zadnjič mu je vzplamenelo oko. „Lomikar! Čez leto dni bova stala skupaj pred sodnim stolom božjim. Tam se pokaže, kdo izmed naju —“

V tem se je zopet zavedel, poveljujoči častnik. Gola njegova sablja se je zalesketala v zraku, krvnik je potegnil, in Kozinov glas je zamrl. Jana Sladkega imenovanega „Kozina“, ni bilo več med živimi.

Okrožni glavar, ves razjarjen nad tem, kar se je zgodilo, je nagovoril barona Lammingerja. Ta je smrtnobled poslušal, toda jedva je kaj razumel, kaj govori glavar. Na njegovih ustnicah je trepetal neodločen smeh. Šele, ko je okrožni glavar opomnil, da vpira vse ljudstvo nanju svoje oči, se je osvestil. Njegovo oko se je ozrlo na vislice. „Visi“, je dejal in se oddahnil; nato je obrnil konja. Okoli pa jih je klečalo na tisoče, ki so molili z duhovnikom za rajnika. Ne le v čveterokotu, kjer so bili rojaki usmrčenega, nego tudi iz množice je bilo slišati jokanje in ihtenje. In ko so se gospodje skozi množice vračali zopet v mesto, je slišal Lamminger čudne stvari. Čul in videl je, kako so kazali nanj in kako so se iz množice oglašali vzkliki „To je on! To je ta rabelj! Ta ga je dal obesiti!“

„Kako bo pač tam, kamor ga je pozval Kozina?“

„Čez leto in dan! Ali ste slišali? Čez eno leto, gospod baron!“ Gospodje so nehote pogнали svoje konje v dir.

XXX.

Do zahoda solnca je viselo mrtvo Kozinovo telo. Takrat so bili njegovi rojaki že iz mesta. Morali so oditi ter niso mogli, kakor so name-ravali, niti moliti ob truplu svojega branitelja. Okrožni glavar je ukazal, da se napotijo takoj domov ter jih je dal kos ceste spremiti z vojaki. Ogorčeni so sedali na svoje vozove. Njihov gnev pa ni bil obrnjen proti glavarju, nego proti Lammin-gerju. Saj so bili vsi prepričani, da je on kriv tega ukaza. Vračali so se domov skozi žalostne, jesenske kraje, sami prepadeni in tugopolni. Ako je hotel Lomikar, naj bi se današnjega dne spo-minjali, je to dosegel. O, kdo izmed Hodov bi mogel pozabiti osemindvajseti dan listopada? Spominjali se ga bodo do smrti, spominjali se ga bodo od rodu do rodu. Marsikak hodski mož se je na potu sklonil k svojemu sinku ter ga je opominjal, naj pomni, kako je Kozina trpel in junaško umiral za ljudske pravice, ter naj nikdar ne pozabi, da je to storil Lomikar, kateremu naj tega ne odpusti nihče, in nihče naj se ne zboga niti ž njim niti z njegovim zarodom.

Hodsko se je zgrážalo. Iznova se je možem, ki so bili v Plznu in so zdaj doma pripovedo-vali, izkalilo oko in se jim je tresel glas, in nji-hovi poslušalci so jokali. Več dni je bilo po vseh hodskih vaseh tako, kakor bi bili prišli od po-greba. Nihče ni šel na tlako, in z grajščine se tudi ni upal nihče Hode priganjati in siliti, dasi bi bili to drugikrat storili takoj. Niso si upali

tega zdaj, niti niso branili Hodom, da so se sešli v Domažlicah ter so potovali možje, starci, žene v žalnih oblekah in otroci tja onkraj mesta k hodski cerkvi, kjer je duhovnik služil sveto mašo za mrtvega Kozino. V starinskobelem, gotskem hramu, čegar stene so krasile stare slike in v čegar tlaku je bilo vzdanih mnogo nagrobnih ka-menov s starinskimi napisi in grbi, se je sešla velika množica ljudij, ne le Hodov, nego tudi meščanov, da bi počastili spomin usmrčenega. Spredaj so v klopeh klečali mati, žena in Kozino-va otroka, ki so molili za dušo svojega dragega, ob čegar grobu niso mogli poklekniti in čegar telo počiva daleč odtod. V cerkvenem kotu pod korom je klečal neki mož ter je molil. Ko so šli po maši Kozinovi mimo, je sklonil glavo, da bi ga ne videli. Bil je to Just, strugar, ki je že pre-bil svojo kazen zaradi hujskanja, kakor se je glasilo v razsodbi, ter se je šele nedavno vrnil iz ječe.

V tem času Lammingerja ni bilo več v Tr-ganovem. S Plzni se sploh ni vrnil domov, nego je poslal k svoji gospe brzega sla, naj se odpravi na pot za njim, da jo bo pričakoval v Plzni.

„Strah in slaba vest ga žene proč,“ so go-vorili povsod po vseh vaseh in v mestu.

Nato je začelo snežiti. Letošnja zima je bila žalostnejša kakor kdajkoli, zlasti v Ujezdu. Stari Pribek je bil zopet kakor poprej; da, še bolj se je vdajal svoji topi zamišljenosti ter se ni raz-veselil niti tedaj, ko je napočila pomlad, niti ta-krat, ko je ženin, mladi Šerlovsky, ki je prestal ječo, prišel k njim v Ujezd in mu rekel za Ma-

ŽUPNA CERKEV HODOV.

nico. Starec je bil zadovoljen, in ker je bilo gospodarja nujno treba, je bila svatba hitro določena na jesen. In Pribkov dedek se je nato nekako opomogel; rajši je hodil ven ter je zašel večkrat tja na hribec, odkoder je bilo videti k Trganovu. Saj je bilo spočetka jeseni, v dobi, ko je došel Lamminger nenadoma na Trganov. Dedek je gotovo oprezoval, ali ne zadene božja kazen tistega neusmiljenega gospoda. Resnično, starček je gledal tam na holmcu in često v viharju, kakor bi bil prepričan, da trešči prav gotovo v Trganovskega. In kadar je zadivjal vihar ter je bil baš v hiši, ker ga ni pustila Manica ven, tedaj je pozorno poslušal, kimal z glavo in se pogostokrat oziral k vratom, kakor bi menda čakal poročila, da je blisk že našel tisto rabeljsko glavo. Toda ko je nastal ostrejši hlad pozne jeseni in ko viharja ni bilo slišati več, tedaj je stari Pribek zopet nekako otopel ter se kakor pajek zapredel v svoje misli.

Gospod pl. Albenreuthski je došel letos kasno v Trganov. Drugikrat je bil tu takoj pomladi, letos pa šele pozno po žetvi. Dejali so, da je prišel na lov. Toda bil je tu že nekaj tednov, a šele enkrat je bil v gozdu. Kar nič ga ni veselilo. Ni se brigal za nič, bil je kakor drugikrat hladen, osoren, dà, še osornejši, toda tudi nekako tesnobnejši. Sam ni jahal nikdar ven, in stari komornik Peter je tudi opazal, da je gospod večkrat, kadar je bil na samoti, hodil semtertja ter premišljal. Tudi zdravje ga je začinjalo nekako ostavljati. Komornik Peter je opazil že parkrat, da se je gospod, stopajoč po sobah, kar naenkrat oprijel mize ali stola, a ko se je za trenotek osvestil, je preklinjal omotico. Tudi svoji gospej, ki je bila še žalostnejša kakor lani, se je pritoževal zaradi oči, da vidi včasih za hip vse stvari kakor v mavričnih barvah. In ponoči da se mu včasih, kadar se naenkrat prebudi iz sna, delajo pred očmi iskre in bliski. Potožil se je, ne žalostno, nego kratko, mračno; ali tega ni povedal, da ima večkrat strašne sanje. Toda stari Peter, ki je spal v predsobi poleg njegove spalnice, je slišal, kako gospod v spanju stoka in kriči in večkrat ga je videl, kadar je tiho odstrl portjero, v svitu nočne svetilke na postelji od grozних sanj prebujenega in zročega okoli sebe z izbuljenimi očmi. Enkrat ponoči — bilo je koncem septembra, — ko je zunaj vršel dež in je zavijal veter, je zahteval gospod, ves izpoten, z medlim glasom: „Daj mi koledar!“

„Koledar, koledar? Zdaj?! —“

„Dà — zdaj — hočem vedeti, katerega je —“ je dejal gospod ter se ni mogel osvestiti.

„Jutri je osemindvajsetega — vem to, milostivi, iz spomina.“

Gospod se je stresnil in hitro pristavil:

„Katerega?“

„Septembra, milostivi gospod.“

„Ah, tako. — Te sanje so me nekako zmedle in izpotil sem se. Daj mi srajco!“

Stari komornik se je vrnil poln strahu v svojo postelj. Kaj se to grajščaku meša? Osemindvajsetega! In tu se je stresnil. — „Dà, tega dne je bila v Plzni tista — — O verjamem, da mu to ne gre iz glave“, je pomislil starec in začel šepetati molitev za duše v vicah.

Vsi ti bolezenski napadi pa so trajali vslej le kratko časa. Nato se je gospod pl. Albenreuthski zopet opomogel, toda čim dalje tem več so se napadi ponavljali, in gospod je bil vedno slabše volje, vedno molčečnejši, bolj in bolj zamišljen. Soproga ga je zaman izpraševala, kaj mu je in zaman mu je svetovala, naj bi vprašal zdravnika. Imela je zdaj žalostno življenje. Gostov niso vabili, z neuljudnim, molčečim soprogom pa ni bilo možno izpregovoriti besedice. Toda naenkrat se je razveselila. Saj je prišlo nenadano pismo najmlajše hčerke, da pride vkratkem s svojim možem v Trganov. Vsa razveseljena je šla s to novico naproti Lammingerju, ki je bil pravkar prišel s Kota. Mirno je poslušal to sporočilo, potem pa se je čudno nasmehnil in dejal: „Če ju le dočakam —!“

„Zakaj?!“ je vprašala z grozo gospa Lammingerjeva.

„Kaj si pozabila, da me je tisti kmet, tisti Kozina pozval pred božjo sodbo?“ In zasmejal se je. Njegovo soprogo pa je obšel mraz pri tem smehu.

Nato je nastalo mrzlo, megleno vreme, in deževalo je skoraj brez prestanka. V tej dobi je bil gospod pl. Albenreuthski zopet nekam slabši; imel je šumenje v ušesih in večkrat se mu je zdelo, da sliši zvonjenje tenkega glasu, „kakor mrtvaškega zvona“, je pravil z nasmehom svoji gospej. Zdelo se je, da večkrat misli na smrt, a da se tega brani in da se smrti smeje, a da se je boji vendarle. Njegova najmlajša hči Marija, zdaj grofica pl. Vrtbska, bila je večkrat jokala ob teh brezkončnih, žalostnih večerih na trganovskem gradu v prisotnosti molčečega osornega očeta. Kaj pa bi dejala sedaj, ko bi videla mater ž njim, ki je bil še čudnejši in poleg tega nenavadno razdražen? ... Nekega takega dolgega, tužnega večera, bilo je tako v prvi polovici meseca oktobra, je sedela gospa pl. Albenreuthska v jedilnici s svojim možem. Nekaj je šivala, da bi si krajšala

čas, soprog pa je čital. Naenkrat je dvignila glavo, kajti zazdelo se jej je, da se je mož v naslanjaču naglo zgenil. Kako je pobledel! A kaj se mu tako trese roka? In že je vrgel knjigo na mizo in zrl predse s srepimi očmi brez sape. Nastala je mučna tišina in šele čez nekaj časa se je upala prestrašena gospa tiho vprašati, kaj se je dogodilo. Njen glas ga je zbudil. Stresnil se je, pa segel na mizo po knjigi, razcefrani in odprti tam, kjer je pravkar čital in z medlim glasom je dejal: „Prečitajte tole!“

Gospa je čitala označeno mesto tistega francoskega dela:

„Tedad je veliki templarski mojster, Jakob Motay, stoječ na grmadi, katero so že zažigali, z velikim glasom poklical papeža Klimenta in kralja Filipa ter ju pozval čez eno leto in en dan pred božjo sodbo kakor krivca nedolžne smrti svoje in sto drugih redovnih bratov. In glej čudo! Še ni minilo leto, in že sta odšla oba v večnost, papež in kralj, ki je umrl l. 1314. dne 29. meseca listopada. —“

Že je prečitala, a še vedno je vpirala svoj pogled v knjižico. Saj se je bala ozreti v svojega moža. A morala se je vendarle. Hladno je vpiral nanjo svoje nekako meglene oči!

„Ali ste čitala? Kaj pravite k temu?“ je dejal in izkušal nategniti svoja usta na smeh. „Morete si pripravljati vdovsko obleko —“ je pristavil in nehote utihnil ter segel po svojem čelu. Zaman ga je začela gospa tolažiti in mu dajati poguma.

„Morda jim izkažete kakšno dobroto —“ ji je nenadoma v tem hipu ušlo iz ust. Saj je bila to njena srčna želja; večkrat je mislila na to, toda nikdar se je ni drznila izreči.

„Komu? Njim, tem Hodom?!“ je zaklical, kakor bi ga zbadlo, jedva da je to izustila. „Njim, tem rebelom, — razumem vas. Vi ste bila vedno na njih strani.“

„Ne, ne, njim ne —“ je zanikala prestrašena gospa.

„A komu torej? Komu, vprašam!“ je silil Lamminger, bolj in bolj se razburjajoč.

„Jaz sem mislila — le — oni vdovi —“

„Dovolj! Kozinovi! Za vse to, kar mi je storil njen mož? Menda ne mislite tudi, kakor neumno ljudstvo, da je bil nedolžen. Vse to imam od njega — od njegovih blaznih besedi,“ je zahropel naenkrat.

V tej noči ni niti zatisnil oči in nekaj dni potem je bil zopet bolehnější. Tožil je Petru, da ga boli glava ter da ima roke in noge vedno

mrzle. Potem pa, ko se je nebo izjasnilo ter so prišli jasni, solnčni dnevi pozne jeseni, mu je zopet odleglo; in takrat je dospela njegova mlajša hči, grofica Vrtbska. In tedaj se je tudi na trganojskem gradu izjasnilo. Njegovi tihi prostori so oživel z došlimi gosti in njihovim spremstvom ter z drugimi gosti, pozvanimi na lov. Gospa Lammingerjeva je bila srečna zaradi prihoda hčerke svoje ljubljene, in tudi njen mož ni imel več toli mračnega čela. Bil je zgovornejši ter se je vneto udeleževal lovov. Enkrat se je v pogovoru z zetom pohvalil, da mu je zdaj lažje in da tudi malo bolje spi.

Toda hči, ki ga že dolgo ni videla, je zapazila, da se je izpremenil in je propadel. Povedala je to materi. Gospa Albenreuthska je vzdihnila.

„Ah, dragi otrok sedaj je že boljše; vi ste ga pozdravili. Ali kako je bilo prej ž njim! To dela njegova osamelost, ker se ogiba družbe, melanholičen je, pa tako čudne misli ima.“

„Dá, in tako čudno govori,“ je dostavila hči. „Včeraj zjutraj, ko so se odpravljali v gozd, je dejal grofu: „Danes je prvi — november. Torej sem ga vendarle dočakal. — Zdi se mi, da se je ta, — končal ni svoje misli, temveč se je samo nasmehnil. Gledali so ga, ne razumevši ga, on pa je obrnil pogovor na nekaj drugega.“

Gospa Albenreuthska se je razžalostila. Vedela je, kaj misli soprog, da se je domislil zopet roka, ki mu ga je stavil oni kmet. O, da bi že minil ta mesec. Potem bo končano leto, pa se gotovo še pozdravi.

Mlada grofica je tolažila svojo mater, da je očetu že boljše, ker je veselejši, ne vedoča, da materi niti njegova veselost ne ugaja. Bil je to znak izredne razdraženosti in zdela se jej je soprogova dobra volja neiskrena in nenaravna.

Pozno popoldne so se vrnili gospodje z lova z obilnim plenom. Nekoliko jelenov in tudi medveda so odložili na grajščinskem dvorišču. Povsod je bilo bučno in veselo, spodaj in tudi zgoraj v gospodskih sobanah. Ves grad je bil razsvetljen in svetloba njegovih oken je jasno prodirala temino naglega novemberskega večera. Po naporih lova, po celodnevni gonji v globokih šumah je bila gospodska jedilnica vsakomur še posebno mila in draga. V velikem kaminu je veselo prasketal ogenj, ali njegov šum je prekinjal bučni razgovor gostov, ki so bili večinoma plemiči iz okolice. Gospoda je sedela za bogato pogrnjeno mizo; na čelu hišna gospa, poleg nje soprog prav nasproti okna, ki je obrnjeno na vrt, pa dalje h Križanovskemu lesu, k Ujezdski gori

in h Gradku, ki je s svojimi boki zakrival ubogo Ujezdo.

Prijeten vonj jedil je napolnjeval jedilnico in žvenket čaš jej je prijazno zvonil. In zvonil je naprej, tudi potem, ko so bili že odnesli skleda in krožnike. Zlato in rujno vino se je penilo v kristalnih čašah; junaški lovci so popivali junaški.

Razgovor, izprva miren, je postajal živahnejši, splošnejši, in iz mešanice glasov se je začul čestokrat glasen smeh. Baron Albenreuthski je govoril več, nego kdaj prej, tudi smejal se je, ali tudi pil je več kot kdaj prej, kar je dobro opazila njegova gospa. To se je poslednji čas pripetilo večkrat. Govorili so največ o lovu, o raznih dogodkih in neprilikah.

„Pa kako krepke gonjače imate,“ je nagoovoril Lammingerja eden izmed gostov, tuj plemenitaš, ki je prišel z Vrtbskim grofom.

Lamminger, ki je baš izpil polno čašo rujnega, iskrečega se vinca, se je nasmehnil ter odgovoril: „Krepke, da, ali trde. Moral sem jih izvežbati. Ali bilo je to mnogo truda, preden so se velecejenjeni gospodje Hodi navadili —“

„To so bili Hodi? Oni —“ je vprašal grof. —

„Dà, puntarji. Gospod okrožni glavar bi vam lahko povedal, gospod grof, koliko stotnij vojakov je moralo nanje —“

Gospa Lammingerjeva je nerada poslušala ta razgovor, opazujoča, kako je začel njen soprog vsled použite pijače in razburjenosti rdeti.

„In še sedaj ne vem, kako se to izvrši z menoj“, je dostavil naenkrat porogljivo in se zasmejal. „Le pomislite, gospod grof. Dali so mi rok — do leta dni. Oni njihov vodja. O, ta ošabnost, kmetiška trdoglavost. Stoji vam že pod vešali —“

Gospa, opažajoča nabrekle žile soprogo, se je nežno dotaknila njegove roke in ga prosila, naj neha. A on ne meneč se za to, je nadaljeval, razdražen v nagli razburjenosti:

— „Že ima vrv na vratu, pa si še upa klicati me pred božjo sodbo. O, Kozina, slabo si prorokoval! Leto je že tukaj, ti si tam, jaz sem pa do sedaj še tu —“

Hipoma je umolknil in hipoma se je zgrudil nazaj v naslanjač. Vzkriki dam in gospodov so se razlegli po sobi, prevrnilo se je nekoliko naslanjačev, ker so gosti vznemirjeni hitro vstajali, da priskočijo k svojemu gostitelju. Lamminger je bil, napol sede, napol leže, nezavesten v svojem rdečem naslanjaču. Oči je imel odprte, zenice razširjene; toda niso se ganile

nego so bile kakor vkovane. Še parkrat je na dolgo in globoko vzdihnil, iz grla mu je prodiralo hropenje, toda ne dolgo. Prej nego so se vsi gostje preplašeni in razburjeni zbrali okrog njega, že ni dihal več. Vrtbski grof se je dotaknil njegovega čela. Začutil je lepljiv znoj, in ko mu je položil roko na srce, se ni odzvalo. Zaman so klicali k zavesti grofa Albenreuthskega, zaman so vikale dame, zaman so poslali v mesto po zdravnika. Trganovski gospod je odšel tja, kamor ga je bil poklical Kozina.

In to je bilo, kar je napolnjevalo zlasti vse prisotne z grozo. Poklicani zdravnik, ki so čakali nanj vsi, dokler ni prišel, je potrdil to, kar se je govorilo šepetaje med gosti.

„Ni pomoči — kap —“ Da, kap, ali vendar so vsi mislili na to, kar jim je pokojnik sam pripovedoval, ter so se preplašeni, v strahu in grozi razšli v svoje sobe.

Na trganovskem gradu je prenehala gostba, umolknilo veselje. Ugasnila je luč v oknih in samo tam v dveh se je svetlikala, kjer so gorele sveče ob glavi barona Albenreuthskega. V pred-sobi je sedel stari Peter in ves iz sebe je lomil roke in šepetal: „Božja sodba! Božja sodba!“ —

Zgodaj zjutraj, ko je prišel stari, belolasi Pribek, opiraje se ob čekano, iz hiše, ga je ustavil že od daleč Gregec Iskra s klici. In ko je pritekel, je sunil komaj diha je iz sebe: „Lomikar je umrl!“

Ko je v naglici in s pretrganimi besedami povedal, kako je grajščak končal, izzivaje Kozino, je sklenil starec roke, izgovoriti pa ni mogel niti besedice, pogledal je proti nebu in dejal končno: „Še je pravičnost, še je Bog. Sedaj lahko umrjem —“.

V tem trenutku sta na dvoru pri Kozinovi, kjer so zvedeli pravkar to novico, Hanči in stara mati gorko zajokali. — —

In dalje je letela ta vest širom Hodske, in povsod so hvalili pravičnega Boga ter se spominjali Kozine. Vest je zrastle v povest, kako se je tam na trganovskem gradu rogal Lamminger, in kako je naglo nastal vihar, kako so se mahoma odprla okna in vrata z žvenketom in hrupom, in kako se je med šepetom prestrašenih gostov počasi pojavila v jedilnici bleda postava. — —

Tam v Kleneški cerkvi so položili v grob barona Albenreuthskega, in kletve Hodov so šle za njim. Ko so mu zvonili, je bil stari Šerlovsky baš v posetih pri svojem sinu, ki se je bil priženil na Pribkovo domovanje, sebi in Manici v srečo. Bivši pocinovski rihtar Šerlovsky je bil po tistem puntu od rihtarstva odstavljen; stoječ na holmu, kamor je zahajal postajati in kjer je zdaj

opet stal stari Pribek z mnogimi sosedi, je pokazal proti Klenču ter je dejal: „Kozina je pravdo dobil in mi ž njim. — Kaj ima zdaj tista človeška zver? —“

Takoj po pogrebu je odpotovala baronica vdova z rodbino in se ni nikdar več vrnila v Trganov. Še preden je minilo leto, je prodala tudi Kot in Ryzmberk.

Iz Kozinove hiše se žalost ni umaknila. Razvedrilo se je tam šele, ko sta odrasla Pavlek in Hanica in se je Pavlek lotil gospodarstva. Ali da bi obnovil stare majestate, tega ni poizkušal niti on niti kdo drugi. Sedaj je v resnici nastal perpetuum silentium. Bilo je žalostno na Hodschem, ali vendar svobodnejše, ker jim ni več vladal Lamminger.

Od stare hodske slave so ostali samo svetli spomini, ki so krepili vrli rod Hodov, ko je narod povsod ječal v suženjstvu in v temi ponižanja. In tudi Jana Sladkega Kozine niso pozabili. Od rodu do rodu je šel o njem glas in se ohrani,

dokler bode prebival v krasni Pošumavi, dokler bode v teh krajinah ob Domažlicah, nam na veke dragih in s hodske krvjo obilo napojenih, živel krepki, svojemu govoru, običajem in noši svojih pradedov zvesti rod bulački,* potomec Psoglavcev.

* * *

Potujoč po teh krajih, sem se ustavil v Ujezdu prav pred Kozinovo hišo. Srečal sem tu starko, uvelo in priprosto; v razgovoru sem jo vprašal po Janu Sladkem. Pogledala me je in menda mi ni zaupala, ker mi je odgovorila:

„Ničesar ne vem, gospod dekan imajo o tem pisma. Vem le toliko, da je bil Kozina ponedolžnem obešen in da je svet.“

(S pisateljevim dovoljenjem po zadnji V. izdaji J. Otta v Pragi prevel F. G.)

* „Bulaci“ zato, ker so namesto „byl“ govorili v svojem narečju „bul“.

A. AŠKERC: STARČKOV EDINI KES.

„Smrt blede vidim pred seboj . . .
Zato greh obžalujem svoj.“

„Lepo je, če se ga kesate
v poslednji uri! Prav imate!“

„In to je moj edini greh,
največji greh iz grehov vseh!“

„Čeprav imam zdaj glavo sivo,
vse vidim pred seboj še živo! . . .“

„Bil mlad sem, spovednik moj, mlad
pa zdrav in čvrst sem bil takrat!“

„Vem, vem! To tiste so slabosti!
Ej, grehi stari iz mladosti!“

„Ah, prišla bila je nekdanj
cvetoča k meni kakor maj . . .“

„In vi, seve, ste jo ljubili!
Z dekletom mladim ste grešili!“

„Ljubezni žejna je bila . . .
In bila sva samá, samá . . .“

„In to je moj edini kes! . . .
Bedak sem bil, bedak, zares!“

„Oči so lepe ji žarele
in po užitku hrepenele! . . .“

„In v greh vas je ujela strast . . .
In padli ste hudiču v past . . .“

„In kakor Adamu je Eva
ponujala mi lepa deva

„ljubezni svoje sladki sad . . .
In jaz sem tisti čas bil mlad . . .“

„Ugriznili ste in zavžili
peklenski sad in ste grešili!“

„In to mi je še danes žal,
kesam se vse od tistih mal . . .“

„No, vidim, da se res kesate
iskreno greha. Prav imate!“

Res, to mi je še danes žal,
kesam se še od tistih mal —

„da nisem vzel sadu od Eve,
in ne zavžil ljubezni deve!“

NA BRODU.

III.

(Konec.)

Dve noči in dva dolga dneva je deževalo. Potoki so narasli, da so drli kakor reke, trgali zemljo in izpodjedali vrbovje, ki je rastlo po njihovih bregovih. Po gozdih so izbruhnili hudourniki, kalno in umazano vodo so nagloma valili po svojih izsušenih in preraščenih strugah, šumeli so v doline in se razlivali po poljih in travnikih. Po njivah, ki so ležale v njihovem obližju, je stala blatna voda; višje in višje je posezala po žitu, ki je molelo iz nje že vse trudno in onemoglo. Iz izpranih cest je štrlelo kamenje, globoki jarki so se vili po njih, zapuščene so bile kakor pozimi, ko zapade sneg do pasa, ko poginjajo gozdne ptice od mraza in se ne upa popotnik na dolgo pot.

Zunaj v poljih in gozdovih je postalo nenadno vse pusto in mrtvo. Ni bilo ptičev, ki bi se oglašali v vrhovih in letali med debli, ni bilo kmetov, ki bi hodili po njivah. Zapuščeno je bilo vse, samo dež je lil curkoma, pljuskal enakomerno po lužah, ki so stale druga tik druge po vseh ravninah, udarjal po žitu in listju, ki se je pod njegovo težo pripogibalo.

Krka spodaj v dolini je silovito narasla. Vzpenja se je daleč gor po bregovih, izkalila se je, da je bila rjava kakor ilovica, šumela je kakor besna, drla naglo dalje, trgala obrežno drevje in zemljo, igrala se ž njo v svojih divjih vrtincih in jo odnašala v dalje. Celo vrsto jezov je razrušila, v bližnjem trgu je podrla most in ga odnesla seboj. Zdaj je izbruhnila iz nje tista moč, ki je spala v njenem dnu ob mirnih časih, ko e ležala tiha in brezmejna v strugi, kakor bi spala, ko so gorele v njej zvezde in se je igral po njeni gladini prijazni večerni veter. Kakor vzdramljen orjak je planilo iz globočine, zadivjala je in zabesnela, s tesnobo in strahom je navdala okolico.

Stari brodar je privezal svoj brod s peterimi vrvmi, hodil je po obrežju, gledal po vrtincih in valovih in zmajeval z glavo. Če je prišel popotnik in želel preko reke, se je zasmel poljezno in polzaničljivo, prst je položil na čelo in izpregovoril z rezkim glasom:

„Kaj greš po smrt? Skoči v valove, če te veseli; ni treba zato broda!“

Skomizgnil je z ramama, še enkrat je položil prst na čelo in pričel nanovo:

„Ali ne veš, da spi pošast v Krki? Poglej, kako divja po njej, kako jo suče v vrtincih in kako jo podi v daljo, kakor polnčni lov! Poznam jaz pošast! Kadar pride v deželo jesen, tedaj se izkobali iz dna, po bregovju med vrhovjem se vlačijo ob jasnih nočeh bela in lena, kakor megla!“

Okrenil se je važno in počasi, pogledal je proti koči, ozrl se je gor na pot, koder je šel sin Tone, ves potopljen vase s sklonjeno glavo in z rokami v žepu. Kam je mislil, ko so bile njegove oči tako trudne in meglene, ko je bil ves njegov obraz tako čemeran. Vsa njegova zunanost polna nezadovoljnosti in nadloge? Nemara je imel v mislih Katarino mladi in zaljubljeni fant, morda je šel proti vasi navzgor zato, da bi jo videl vsaj oddaleč, zagledal njeno postavo, močno in vitko, njene oči, črne in velike kakor tolarji.

Prazna je bila pot vse tja do gošče, a tam je stopil izza ovinka skupuh Stiska. Nizke škornje je imel na nogah, tenke hlače so se oklepale njegovih suhih beder, skozi rdeči in stari dežnik, ki ga je držal nad upognjeno glavo, je kapal dež po njegovih ramah in se razlival spredaj in zadaj po njegovi kratki in oguljeni suknji.

M—ja“ — je izpregovoril skupuh Stiska, ne da bi se ustavil. „M—ja! Ali se bomo prepeljali? Moramo se prepeljati. M—ja! Potrebna stvar! Tožba! M—ja!“

„Ne bomo se,“ — je rekel Tone in takrat je bil že Stiska daleč za njim.

Tam zgoraj že blizu vasi, kjer preneha gošča tam je korakal v dolino godec Miha s harmoniko pod sukujo in s širokim dežnikom nad glavo. „Ho, ho, Tone“ — je zaklical — „ho, ho! Hajdi! Vozil boš, na svatbo gremo! Na Višavo vzemo zeta, zakoljejo teleta in vola in prasé, da bode sito vse. —

Miha se je smejal sam sebi, ustavil se je in z roko je posegel pod Tonetov dežnik in prijel za ramo. „Kaj se pa vlačiš tod, kakor megla, kaj pa sanjariš, ti golobrađa puščoba? Hajdi! Vozil boš!“

„Sam hodi in vozi, —“ je rekel Tone, Mihovo roko je stresel z rame in nadaljeval svojo pot.

Enakomerno je lilo; od drevja, ki je raztezalo nad njim svoje veje, so padale debele kaplje.

Tone je obstal, nekakšen nemir se je razlil za hip po njegovem obrazu, oči so pogledale, kakor bi se prebudile in nenadoma razživele.

Mlado dekle je prihajalo od vasi, in ko je prišlo do njega, je zastavil pot in se razveselil. „Ti si!“ — je dejal. „No, glej! To si ti, Katarina!“

Komaj se je ozrla, hotela je dalje.

„Huda si,“ — je rekel — „ti si huda! Ker sem ga pretepel, se jeziš!“ In skomizgnil je z ramama. „Povprašajmo se, zakaj sem ga pretepel! Zaradi tebe, poglej!“

Hotela je dalje.

„In čakaj! Zakaj zaradi tebe? Zato, ker te imam rad! No, vidiš!“

Na mejo je izkušala stopiti, ali po mokri zemlji je polzelo.

„In to premisli! Kdaj je imel gosposki človek pošteno misel s priprostim dekletom? Igrajo se ž njimi, zapeljujejo jih, — tako je!“

Stopila je, v jarek na levi, da je brizgnila voda na vse strani.

„Jaz, glej! sem pošten fant. Vzel te bom za ženo brez denarja, kakor si, in pošteno te bom preživiljal. Hiša bo moja tam spodaj in brod! Delala boš, kolikor se ti bo ljubilo. Nikoli ti ne bo sile!“

„Pusti me ali pa pojdi z menoj in me prepelji preko reke: v mesto moram!“ — je rekla Katarina in gledala v tla.

„Kamor hočeš, grem s teboj, samo preko reke te ne bom prepeljal, ker ni mogoče. Prevelika je in premočna! Utrgal bi se brod!“

Po jarku je stopila naprej in Tone se je okrenil in šel za njo. „Kam hočeš“, — je vprašal — „kam hočeš danes? Ali greš za njim, ali res ne moreš živeti brez njega?“

Molčala je, nadaljevala pot, izpregovorila čez dolgo: „Jezna sem nate, a odpustim ti, če mi ustrežeš in me prepelješ!“

„In kaj bo potem, če mi odpustiš?“ — je vprašal.

„Priatelj bova,“ — je odgovorila, pomislila in dodala. „Poglej, če bi prišel ti k meni in mi rekel: tako in tako, to in to dekle imam rad, ustrezi mi, ko mi lahko ustrežeš. Jaz bi ustregla, če bi le mogla!“

„Ali glej! Jaz imam rad tebe! Kako naj tebi pomagam do drugega?“

Žalosten je bil njegov glas, nenadoma nekako turobno mehke.

Že sta zavila drug za drugim iz gozda v dolino proti bregu. Razmočena ilovnata zemlja je polzela pod nogami, blatne luže so škropile

pri hoji po obleki, od dežnikov so cureli na vseh koncih tenki in svetli curki.

Spodaj ob bregu reke so stali skupuh Stiska, godec Miha in stari brodar Gropa. „Prepelji,“ — je kričal Miha, „prepelji! Poglej, kakšne so vrvi! Pol sveta bi obdržale in ne samo tvojega broda!“

In tudi skupuh Stiska je prigovarjal: „No, Gropa, ne boš zastonj! Čudna tožba je taka tožba! Če nisi ob uri tam, vse izgubiš. Ob denar si, ob svoj denar! Moram naprej, ni mogoče, vidiš! M—ja! Ne boš zastonj! Čakaj!“

Katarina je stopila mednje, poslušala je, segla v žep in pokazala srebrn denar. „Tole plačam,“ — je rekla — „vse to! Prepeljite me!“

Starec Gropa je gledal na denar, oziral se je na brod in na reko, zmajeval z glavo in kašljal.

„Prepelji!“ — je nagovarjal Stiska; tudi on je posegel v žep, pokazal srebrn denar in roki sta se mu tresli. „Plačam“, — je izpregovoril skoraj obupano — „plačam bogato! Ne odiraj poštenih ljudi, Gropa, zakaj smrt je pred pragom!“

Godec Miha se je zasmel na glas in vščipnil Stisko v stegno.

„Šališ se, skupuh! Ugrizni se v jezik!“

„Šema!“ je vzkliknil Stiska in pahnil godca od sebe.

„Boljša šema kakor skupuh!“

Vsi so molčali. Katarina je držala na svoji okrogli dlani srebrn denar, gledala je v starega brodarja in se tuintam po vsem životu stresla, kakor v mrzlíci. Njena sicer zagorela lica so bila motna, bleđa, vlažne so bile njene velike oči, posinele ustne so lahko vzdrtavale.

„Prepeljite!“ — je prosila. „Ne morem drugače! Moram čez reko! Tu je denar! Vzemite!“

Miha je gledal Stisko, kakor bi imel strup v očeh in se zlobno smejal. „Ne bo te k tožbi; propadeš! Denarci pojdejo!“ Zažvižgal je in pokazal z roko.

„Prepelji!“ — je nagovarjal Stiska z nekako režečim glasom in se ni zmenil za Miho. „Plačam s srebrnjakom! Bodi pošten, ker imaš dušo! Ne odiraj reveža!“

„Odgrizni si jezik, Stiska!“ — je velel godec s strupenim glasom.

Stiska se ni ozrl, stopil je bližje h Gropi in ga prijel za rame. „In še to,“ — je dejal — „poslušaj! Če se utrga brod, ne odgovarjaš ti, ampak jaz. Če se poškoduje, jaz popravljam. M—ja! Vzemi denar!“

Starec Gropa je skomizgnil z ramama in nastavljal roko. „Nihče vas ne bo vozil. Tam je

brod in veslo! Odpnite in vozite sami! In ti, Stiska, boš odgovarjal in popravljal!"

Vzel je Katarinin in Stiskin denar, umaknil se na stran in gledal.

Katarina je stopila prva na brod, njene oči so strmele, kakor izgubljene, po deževnem dnevu, njene mlade prsi so se dvigale nemirno in skoro burno. Miha je skočil na Brod in se smejal.

"Odveži vrvi, Stiska, vzemi veslo in vozi, če hočeš na drugo stran! Zamudiš, ti pravim, ob denarje boš!"

Stiska je odvezal naglo vseh petero vrvi, skočil je na brod in se oprl ob veslo.

Brod je zaškripal in se pomaknil od brega. Naglo se je pomikal dalje, silovito se je natezala vrv, napeta na reko, močni stebri na bregovih so se vidno upognili. Tam na sredini reke se je zagugal brod, nenadoma se je utrgal in bežal kakor ptica po gladini dalje naravnost tja proti ovinku, proti skalam, ki so molele iz brega, črne in preteče.

"Rešite me!" je zaklicala Katarina, zakrila z rokami svoj obraz in zajokala. Nenadoma je stopila smrt pred njene oči, nepopisno grozna in odurna. "Rešite!" — je kričala in vila roke. Ugleдалa je mladega brodarja, ki je tekkel za brodom po bregu. "Reši me!" mu je klicala, okrenila se je proti njemu nazaj, pokleknila in sklenila roke. "Reši me!"

Tone je tekkel kakor divji, močno in glasno je sopel in pot mu je stal po obrazu.

"Tisto bruno primi, ki leži na brodu!" — je klical. Z njim vred se spusti v vodo: Rešila se boš!"

A že tisti hip je spustil godec Miha debelo-bruno v vodo in se ga sam oklenil. Glavo je držal nad vodo, z eno roko se je oklepaval bruna in z drugo si je pomagal v stran proti kraju. Že je bil daleč od broda, reka ga je nesla naravnost proti grmovju, ki je rastlo po bregu. "Napravi testament, Stiska! je kričal iz vode. "Utonil boš! Zapusti mi kaj denarja! Na glas povej koliko, da bo čul na bregu Tone in pričal!"

Mraz mu je bilo, da je šklepetal z zobmi, ali tja proti brodu se je smejal, kakor bi se kopal v toplici.

Stiska je letal z drobnimi nožicami po brodu semintja, naposled se je ustavil in klical na mladega brodarja, ki je tekkel po bregu.

"Poslušaj, Tone, če me bo konec, pričaj! Včeraj sem posodil sosedu Jurju sto kron! Po šest od sto! Brez prič sem posodil, če vzamem

konec, pričaj! In v sodnijo pojdi in povej, da nisem mogel k današnji tožbi in da je pravica na moji strani!"

"Tvoja žena bom," — je zaklicala Katarina, "reši me!" Smrt je stala pred njenimi očmi tako grozna, da se ji je mešala pamet. "Tvoja žena bom, tvoja žena, Tone!"

Stopila je na rob broda, stegnila je roke proti bregu, izgubila nenadoma ravnotežje in omahnila v reko. Na vse strani je pljusnila kalna in umazana voda, parkrat se se pokazale iz nje mokre roke in izgubile so se v vrtincih in valovih.

Blizu skalovja je bil brod, še hip in zaletel se je vanje z nečuveno silo. Skopuh Stiska je odletel v stran in padel v razpenjene valove in se oprijemal črne deske, ki se je pod njegovo težo pogrezovala.

"Pravica je na moji strani, povej!" — je klical iz valov. "Kmetu Jurju sto kron brez prič! Tako povej! Plača naj!"

Še se je par minut oprijemal deske, a nenadoma se je pogreznil ž njo v kolno dno.

Zahreščal je brod, na tri kose se je razčesnil, na vse strani je brizgnila razpenjena voda.

Godec Miha je dosegel breg, oprijel se je grmovja in se splazil na suho. Voda je tekla od njega. Klobuk je izgubil in dežnik, izpod premočene suknje je vlekkel mokro harmoniko.

"Prehladila se bo," — je rekel in šklepetal od mraza z zobmi.

Tone je stal pred njim, top in pobit in je strmel v reko.

"Kaj pa stojiš, kakor Lotova žena?" — ga je ogovoril Miha in pretipaval harmoniko. "Tvoja punca je bila to? M—he! Drugo bo treba poiskati za zimo. Ta bo preveč mrzla!"

Nasproti je prišel stari Gropa in čudno bled je bil njegov stari nagubani obraz.

"Ti boš pričal, Miha! Jaz bom odgovarjal, je rekel Stiska, in jaz bom popravljal!"

"Tako je dejal," — je odgovoril Miha — "njegova mošnja bo pela."

Z zobmi je šklepetal od mraza, harmoniko je vrgel preko rame in ožemal obleko.

"Kakšne cunje mi posodi, Gropa! Moker sem do kože in zebe me kakor psa!"

S starcem sta odšla navkreber proti hiši, a Tone je sedel na breg, z rokami je podprl glavo in je strmel v reko.

Šumeli so vrtinci, penili se, plesali dalje kakor besni.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Aškerc Anton: Jadranski biseri. Balade in romance slovenskih morskih ribičev. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Natisnil A. Slatnar. 1908. Str. 154+VIII.

Dolar A. dr.: Ilustrovani narodni koledar za leto 1908. Last, založba in tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. Cena 1 K, vez. 1 K 50 h. Ta elegantni koledar ima tudi letos več leposlovnih črtic, par životopisov, mnogo pesni in polit. pregled za l. 1907. Zastopani so Iv. Lah. Voj. Mole, Novačan, M. Levstik i. dr. Ilustrativni del je omejen izključno na slov. krajine. Slovenske umetnike je uredništvo pozabilo. Koledar toplo priporočamo.

Koledar (vestnik) XXII. šolske družbe sv. Cirila in in Metoda za leto 1908. Izdalo in založilo vodstvo. Cena 1 K 20 h. Str. 168 + inserati. Vsebina je leposlovna in poučna. Poleg tega prinaša brošura vestnik družbe. Zavednim rojakom ta koledar v korist družbi prav toplo priporočamo.

Kos Fr. dr.: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Druga knjiga (l. 801—1102). V Ljubljani 1906. Založila in izdala „Leonova družba“ v Ljubljani. Tiskala Katol. tiskarna. LXXXIV+514. Monumentalno delo! Dr. Kos je začel zbirati gradivo za našo zgodovino po arhivih in najstarejših virih; s tem podaja temelj za zgradbo. Dolej se je zidalo od dimnika navzdol!

Medved Avgust: Za pravdo in srce. Tragedija v 5. dejanjih. Založila Katoliška tiskarna. Cena 2 K 50 h. Več prihodnjič.

Bazala Albert dr.: Etika in politika. Ponatisk iz „Nove Dobe“. Cena 30 h. Duhovito, plemenitih misli in blagih idej bogato predavanje.

Šenoa Anton: Zadnja kmečka vojska. Založila Katol. tiskarna. Cena 2 K 60 h. Krasna zgodovinska povest iz l. 1573 bo dobrodošla vsem čitatelnicam.

UMETNOST.

I. slovenska umetniška razstava v Trstu. Klub „Sava“ in nekaj drugih naših slikarjev in kiparjev je razstavilo v Slavjanski čitalnici v Trstu nad 100 slik in kiparskih

del. Občina ljubljanska je izmed teh nakupila 7 umetnin za projektovano mestno galerijo. Poročilo o tej razstavi prinesemo prihodnjič.

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

Nigrinova Vela. Naša vrla rojakinja, gdč. Vela Nigrinova je slavila 25letnico svojega umetniškega delovanja na beligradski pozornici. Začela je v Ljubljani, a zdaj je že četrto stoletja prvakinja srbske gledal. umetnosti, ki jo je zmagovito nesla že opetovano tudi v Zagreb, Prago in Ljubljano. Ljubeznivi umetniki naše čestitke!

Kosi Anton: Venček triglasnih narodnih pesmi za šolo in dom. Založil A. Kosi. Cena 50 h. St. 8. Tu je zbrano 9 lahkih narodnih pesmi za javne nastope šolarjev pevcev. Lično in praktično zbirko toplo priporočamo.

Koželjski Fr. S.: Slovenski citrar. Zv. 3., 4. in 5. („Nezvesta“ — 1 K, „Vse mine“ — 1 K, „Po jezeru“ — 1 K 60 h). Založil L. Schwentner v Ljubljani. Priporočamo.

Koželjski Fr. S.: Pouk o igranju na citrah. IV. zv. K 3-40. Vse delo broš. 10 K, vez. v platno 12 K. Založil L. Schwentner, Ljubljana. Priporočamo.

NAŠE SLIKE.

Smrekar Hinko: Desetnica. (Umet. priloga.) Mladi, nadarjeni slovenski slikar je zajel sužet tej svoji sliki iz slovenske narodne pesmi o nesrečni desetnici, ki se brez miru in doma — kakor deseti brat — potika po svetu, dasi je bogatega rodu. — **Henneberg Pepe: Gorski kraj.** (Umet. priloga.) Risba hrvatskega umetnika. — **Barokno pročelje gradu Troja v Pragi.** Barok se je dvignil prav v Pragi do najvišje umetniške stopinje ter hrani Praga še danes izredno dragocene barokove stavbe, ki so bile vzor staviteljem vse Evrope. — **J. V. Myslbek: Sv. Václav.** Na najlepšem, Vaclavskem praškem trgu postavijo ogromen spomenik sv. Václava, ki ga izvršuje mojster Myslbek s svojimi kiparji že 10. leto. Podstavek spomenika bo krasilo še čvetero kipov čeških deželnih patronov. Naša slika kaže montovanje zgornjega dela sohe v atelijeju prof. Myslbeka. — **Župna cerkev Hodov,** o kateri se govori v romanu „Psoglavci“. — **K. Š. Sokol - borilec.**

